

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

Význam sociální práce při začleňování osob se zrakovým postižením do společnosti

Bakalářská práce

Autor: Alena Hosnedlová

Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce ve veřejné správě

Vedoucí práce: Mgr. Martina Macková, Ph.D.

Hradec Králové

2015

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
Ústav sociální práce
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Alena Hosnedlová**
Osobní číslo: **U1263**
Studijní program: **B6731 Sociální politika a sociální práce**
Studijní obor: **Sociální práce ve veřejné správě**
Název tématu: **Význam sociální práce při začleňování osob se zrakovým postižením do společnosti**
Zadávací katedra: **Oddělení sociální práce a sociální politiky**

Zásady pro vypracování:

Hlavním cílem práce je rozkrýt konkrétní možnosti sociální práce v podobě efektivních intervencí, které budou účinnou podporou vybrané cílové skupině klientů s postižením. Teoretická část se bude zabývat východisky sociální práce s handicapovanými jedinci, charakteristikou cílové skupiny klientů a společenským rámcem profesionální pomoci. Praktická část bude obsahovat rozhovory. Při zpracování bude využita metoda analýzy, syntézy a dedukce. Studijní zdroje: NOVOSAD, L. Poradenství pro osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním. Praha: Portál, 2009. MICHALÍK, J. a kol. Zdravotní postižení a pomáhající profese. Praha: Portál, 2011. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách Národní plán vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2010-2014

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**
Seznam odborné literatury:

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Martina Macková, Ph.D.**
Oddělení sociální práce a sociální politiky

Datum zadání bakalářské práce: **5. února 2014**
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2015**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 23. 3. 2015

Alena Hosnedlová

Abstrakt:

HOSNEDLOVÁ, Alena. *Význam sociální práce při začleňování osob se zrakovým postižením do společnosti*. Hradec Králové 2015. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce.

Předkládaná bakalářská práce se zabývá problematikou začleňování osob se zrakovým postižením do společnosti s důrazem na význam sociální práce při tomto procesu. Rozebírá jednotlivé formy možností a intervencí, které současná sociální práce osobám se zrakovým postižením nabízí, a zabývá se tím, které z těchto forem pomoci jsou pro vybranou cílovou skupinu dostatečně efektivní.

Problematika je přiblížena výzkumným šetřením, které bylo uskutečněno formou rozhovorů s šesti osobami s těžkým zrakovým postižením. Výsledkem výzkumného šetření je zjištění, ve které z nabízených forem pomoci se skrývají možnosti pro zlepšení současného stavu.

Klíčová slova:

osoba se zrakovým postižením, sociální práce, začleňování do společnosti, osoba zdravotně znevýhodněná, vzdělávání, zaměstnanost, finanční podpora, sociální služby.

Abstract:

HOSNEDLOVÁ, Alena. *The Value of Social Work for the Integration of Visually Impaired People into the Society*. Hradec Králové 2015. Bachelor Degree Thesis. University of Hradec Králové, Department of Social Work.

The provided bachelor thesis discusses the area of social integration of people with visual impairments, emphasizing the value of social work within this process. It outlines the various possibilities and interventions that the current social work offers to people with visual impairments and aims to conclude which of these kinds of aid are efficient enough for the chosen target group.

The area is described through a research which was conducted in the form of conversations with six people with heavy visual impairments. The result of the research is to find out which of the offered kinds of aid have the potential to improve the current status.

Keywords:

visually impaired person, social work, social integration, disabled person, education, employment, financial support, social services.

Poděkování:

Děkuji touto cestou všem, kteří mi byli oporou při psaní této bakalářské práce. Cenné rady jsem načerpala zejména od mých zrakově postižených přátel a odborníků pohybujících se v oblasti práce se zdravotně postiženými. Děkuji za inspiraci mému synovi.

Také bych ráda poděkovala vedoucí práce Mgr. Martině Mackové, Ph.D., za cenné rady při vedení této bakalářské práce.

Obsah

Úvod	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	11
1.1 OSOBA SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	11
1.2 OSOBA ZDRAVOTNĚ ZNEVÝHODNĚNÁ	12
1.2.1 ZAČLEŇOVÁNÍ OSOB ZDRAVOTNĚ ZNEVÝHODNĚNÝCH DO SPOLEČNOSTI	14
1.3 RODINA	15
1.4 SOCIÁLNÍ PRÁCE	16
2 PROBLEMATIKA ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ	17
2.1 KLASIFIKACE ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ	17
2.2 SPECIFICKÉ PROJEVY A POTŘEBY OSOB SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	18
2.2.1 SEBEOBSLUHA A SAMOSTATNÝ POHYB A PROSTOROVÁ ORIENTACE	18
2.2.2 KOMPENZAČNÍ POMŮCKY	19
2.2.3 BEZBARIÉROVÉ PROSTŘEDÍ	21
2.3 SPECIFICKÁ SITUACE RODIN PEČUJÍCÍCH O OSOBY SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	21
2.4 OBECNÝ VÝZNAM SOCIÁLNÍ PRÁCE PŘI ZAČLEŇOVÁNÍ OSOB SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	22
3 ZPŮSOBY INTERVENČÍ A POMOCI OSOBÁM SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	24
3.1 VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ A STUDENTŮ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	24
3.2 PRACOVNÍ UPLATNĚNÍ OSOB SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	25
3.3 FINANČNÍ PODPORA OSOB SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM V RÁMCI SYSTÉMU SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ	28
3.3.1 SUBSYSTÉM SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ	28
3.3.2 SUBSYSTÉM SOCIÁLNÍ POMOCI	29
3.4 SOCIÁLNÍ SLUŽBY PRO OSOBY SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	32
3.5 MOŽNOSTI UPLATNĚNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE	33
PRAKTICKÁ ČÁST	35
4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU	35
4.1 FORMULACE HLAVNÍHO VÝZKUMNÉHO CÍLE A DÍLČÍCH VÝZKUMNÝCH CÍLŮ	35
4.2 TRANSFORMACE DÍLČÍCH VÝZKUMNÝCH CÍLŮ DO TAZATELSKÝCH OTÁZEK	36
4.3 ZVOLENÁ VÝZKUMNÁ STRATEGIE	37
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR A JEHO CHARAKTERISTIKA	38
4.5 ORGANIZACE A PRŮBĚH VÝZKUMU	39
4.6 ETICKÁ RIZIKA VÝZKUMU A RIZIKA ZVOLENÉ VÝZKUMNÉ STRATEGIE	40
5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	41
5.1 ANALÝZA A INTERPRETACE DÍLČÍHO VÝZKUMNÉHO CÍLE 1	41
5.2 ANALÝZA A INTERPRETACE DÍLČÍHO VÝZKUMNÉHO CÍLE 2	46
5.3 ZODPOVĚZENÍ HLAVNÍHO VÝZKUMNÉHO CÍLE	51
ZÁVĚR	53
SEZNAM LITERATURY	55
SEZNAM ZKRATEK	61
SEZNAM TABULEK	61
SEZNAM PŘÍLOH	61

Úvod

Předkládaná bakalářská práce se zabývá problematikou začleňování osob se zrakovým postižením do společnosti a významem sociální práce při tomto procesu.

Životními podmínkami osob se zrakovým postižením se zabývám dlouhodobě. V popředí mého zájmu stojí již přes dvacet let a vychází zejména z vlastní osobní zkušenosti při výchově nevidomého syna. Prošli jsme procesem podpory rodiny v raném věku, obdobím vzdělávání, hledáním naplnění volného času, procesem uplatňování sociálních dávek a sociálních služeb i hledáním profesního uplatnění. Nyní při studiu oboru sociální práce jsem se rozhodla zpracovat problematiku osob se zrakovým postižením a jejich začlenění do společnosti pohledem sociální práce.

Svět osob se zrakovým postižením je poněkud specifický a jejich začlenění do společnosti může přinášet mnohá úskalí. Jedná se o složitý proces, který představuje několik velmi významných aspektů. Je třeba projít obdobím „zkompetentnění“ rodiny při výchově zrakově postiženého dítěte, obdobím vzdělávání a nácvikem specifických dovedností zrakově postiženého jedince, jakož i nezbytnou výchovou k samostatnosti a soběstačnosti. Významnou roli při začlenění osob se zrakovým postižením představuje vedle rodiny také podpora státu. Úroveň sociální podpory státu se dá vysledovat podle toho, jaká přijme opatření k odstranění překážek, které znevýhodněným skupinám obyvatelstva pomáhají k zapojení do společenských aktivit. Stát prostřednictvím své sociální politiky a sociální práce může podpořit osoby se zdravotním postižením natolik, aby se z nich stávaly svébytné, soběstačné a samostatné osobnosti, schopné se o své potřeby postarat sami tam, kde je to možné, a zároveň umět si říci o podporu tam, kde to již možné není.

Hlavním cílem práce je zjistit, jaké konkrétní a efektivní možnosti a intervence přináší současná sociální práce a zda tyto intervence představují účinnou podporu vybrané cílové skupiny. V dílčích cílech praktické části budu podrobně sledovat upotřebitelnost opatření poskytovaných ve formální síti podpory, ale také význam podpory v sítích neformálních.

V první kapitole se budu zabývat vymezením základních pojmů souvisejícím se začleněním osob se zrakovým postižením do společnosti, tedy pojmy osoba se

zrakovým postižením, osoba zdravotně znevýhodněná a pojmy souvisejícími s procesem začleňování, pojmem rodina a sociální práce.

Druhá kapitola se bude zabývat klasifikací zrakového postižení, specifickými projevy a potřebami osob se zrakovým postižením, situací pečujících rodin a obecným významem sociální práce při začleňování jedinců se zrakovým postižením do společnosti.

Třetí kapitola bude pojednávat o jednotlivých způsobech intervencí a pomoci osobám se zrakovým postižením, konkrétně pak v oblasti vzdělávání, pracovního uplatnění, finanční podporou v rámci sociálního zabezpečení, sociálními službami a možnostmi uplatnění sociální práce.

V teoretické části budu postupovat metodou analýzy literatury a dalších zdrojů souvisejících s tématem. Jako výzkumná strategie praktické části bude použit kvalitativní výzkum. Použitou technikou bude polostrukturovaný rozhovor. Výsledkem analýzy rozhovorů v praktické části by mělo být zhodnocení, ve které oblasti současné sociální práce se skrývají možnosti pro zlepšení životních podmínek osob se zrakovým postižením.

Vyzkoumané výsledky práce by mohly posloužit ke studijním účelům ostatních studentů, případně (pokud se v praktické části projeví nedostatky v systému) by mohly být podnětem pro návrhy různých zájmových a profesních skupin a komunitního plánování.

..

TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

V této kapitole se zaměřím na vymezení základních pojmů. Stěžejním termínem zpracovávaného tématu je osoba se zrakovým postižením. Tento pojem často souvisí s obecnější terminologickou kategorií osob zdravotně znevýhodněných, proto budou podrobněji oba rozebrány pojmy – osoba se zrakovým postižením i osoba zdravotně znevýhodněná. Jedinci se zdravotním znevýhodněním jsou zpravidla součástí širší či úzké rodiny. Význam rodiny při podpoře jedince s handicapem bude v dalších částech práce dále hodnocen, proto se pokusím vymezit také pojem rodina. Dále se zaměřím na vymezení pojmu sociální práce s ohledem na práci s osobami se zrakovým postižením. Podrobně budou dále rozebrány pojmy související se začleňování osob se zdravotním znevýhodněním do společnosti. Celkové vymezení základních pojmů bude směřováno k cílové skupině dospělých jedinců se zrakovým postižením.

1.1 Osoba se zrakovým postižením

Zrak je pro každého člověka nejdůležitějším smyslem. Zrakem vnímáme až 80 % informací a jeho deficit či výrazné snížení představuje pro jedince s postižením nebo omezením zraku značné omezení. Zařadit se do běžného sociálního fungování znamená zejména pro jedince s těžkým zrakovým postižením překonat mnoho obtíží. Musí se naučit zvládnout spoustu překážek v běžných denních situacích, v procesu učení a získávání vědomostí, při kontaktu s ostatními lidmi. Pro pochopení situace jedince se zrakovým postižením je nejprve nutné si objasnit, kdo je osoba se zrakovým postižením.

Různí autoři pohlízejí na osoby se zrakovým postižením různě. Např. podle Vítkové je zraková vada „*ztráta nebo poškození anatomické stavby zrakového analyzátoru a porucha v jeho funkcích*“ (Vítková in Jesenský, 2004, s. 163). Podle informací, které uvádí Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých¹, je osoba se zrakovým

¹ Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých v ČR (dále jen „SONS“) je původně občanské sdružení (nově podle nového občanského zákoníku zapsaný spolek, zkratka z.s.) s celostátní působností, které vzniklo 16. 6. 1996 sloučením obou do té doby celostátně působících občanských sdružení občanů s těžkým zrakovým postižením - České unie nevidomých a slabozrakých a Společnosti nevidomých a slabozrakých v ČR (jejich historie přitom sahá až do někdejšího Svazu invalidů). Své pobočky a odborná střediska má v převážné většině okresů ČR a sdružuje přes 10 000 členů (Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR., 2002 - 2015).

postižením obecně ta, která trpí nějakou zrakovou vadou (postižením). „*Osoby se zrakovým postižením jsou lidé s různými druhy a stupni snížených zrakových schopností. Úžejí se tímto termínem rozumí ti, u nichž poškození zraku nějak ovlivňuje činnosti v běžném životě a u nichž běžná optická korekce nepostačuje*“ (SONS ČR, 2002 – 2015).

K počtu osob se zrakovým postižením uvádí Kuchynka (2007), že podle posledních údajů Světové zdravotnické organizace (dále jen „WHO“) z roku 2002 žije na světě 37 milionů nevidomých a 124 milionů slabozrakých osob, v celosvětovém měřítku tedy trpí těžkým zrakovým postižením přibližně 161 milionů osob. Míra zrakového postižení velmi úzce souvisí s věkem – přibližně 82 % nevidomých osob je starších 50 let. Celosvětově je míra zrakového postižení vyšší u žen než u mužů. Na jednoho nevidomého muže připadají v průměru dvě ženy se stejným stupněm zrakového postižení. V kategorii nevidomých připadá 65 % právě na ženy.

Počet osob se zrakovým postižením žijících na území České republiky se začal cíleně sledovat až v porevolučním období. První statistická data tak zaznamenává Český statistický úřad v roce 2007. Podle těchto dat bylo k datu 31. 12. 2006 v České republice 87 439 osob se zrakovým postižením. Celkový počet osob se zdravotním postižením ke dni 31. 12. 2006 byl 1 015 548 osob, což představovalo 9,87 % celé populace (Český statistický úřad, 2015).

Další statistické údaje osob se zrakovým postižením v ČR uvádí Michalík (2011), podle něhož žilo ke dni 1. 1. 2011 v České republice 10 532 770 obyvatel, z toho bylo osob se zrakovým postižením 60 038. Dále Koláčková a Kodymová (in Matoušek, 2010) uvádějí, že podle odhadu počtu osob se zdravotním postižením je v České republice 60 tisíc zrakově znevýhodněných osob, z toho 17 tisíc velmi těžce. Ze statistických sledování vyplývá, že počet osob se zrakovým postižením, žijících na území České republiky, v průběhu let neklesá, a i když se někdy nedaří provádět přesná sledování počtu těchto osob, jejich počet není zanedbatelný. Pohybuje se kolem 60 až 70 tisíců, což představuje cca 0,06 – 0,07 % celkového počtu obyvatel.

1.2 Osoba zdravotně znevýhodněná

V některých souvislostech bude v předkládané práci zmiňován i obecnější pojem „osoba zdravotně znevýhodněná“, případně pojem „osoba zdravotně postižená“. Na tomto místě je potřeba si objasnit i tento pojem, a to z toho důvodu, že v některých

východiscích (metodických, legislativních) neexistuje specifické vymezení pro osoby se zrakovým postižením.

Budeme-li pátrat po počtu osob se zdravotním znevýhodněním v České republice, zjistíme, že evidence těchto osob je stejně komplikovaná jako evidence osob se zrakovým postižením. I když zřejmě přesné počty osob zdravotně znevýhodněných v České republice neexistují a jejich sledování je z důvodu nejednoznačnosti klasifikací poněkud nejasné², počet těchto osob je odhadován na téměř 10 % obyvatelstva (Kolářková, Kodymová in Matoušek, 2010).

Novosad dále uvádí, že při klasifikaci jedince s postižením bychom neměli zapomínat, že vždy jde o hodnocení konkrétního jedince. *„Na prvním místě jsou lidé, nikoli jejich postižení. Neříkejte „postižený“, ale „člověk s postižením“... Tím kladete důraz na osobnost jednotlivce, nikoli na jeho funkční omezení nebo nemoc... Zdůrazňujte pozitiva – dovednosti, schopnosti, nikoli omezení“* (Novosad, 2009, s. 87).

V současnosti proto dochází k posunu od původně používaného pojmu „zrakově postižený člověk“ k používání pojmu „osoba se zrakovým postižením“. Jak uvádí SONS, *„ve slovním spojení „zrakově postižený člověk“ je nejdůležitější právě ono slovo „člověk“. Samotný fakt, že nevidí, znamená jen to, že některé věci musí dělat jinými způsoby než ostatní, ale není proto lepší nebo horší“* (SONS ČR, 2002 - 2015).

V předkládané práci budou proto primárně používány terminologické pojmy „osoba se zrakovým postižením“ a „osoba zdravotně znevýhodněná“. Pokud jsou použity ještě poněkud zastaralé výrazy „zrakově postižená osoba/jedinec“, „zdravotně postižená osoba/jedinec“, je tak činěno s odůvodněním na použití těchto termínů ve zdrojích, z kterých je čerpáno.

² *„Tento fakt je dán několika skutečnostmi: neexistuje systém předávání všech relevantních informací mezi zdravotnickými a sociálními službami, v dostupných statistikách nejsou evidovány všechny druhy postižení a závazná evidence je kvůli ochraně osobních dat zavedena pouze u některých onemocnění (tam, kde se předpokládá jejich epidemiologický charakter). Jako podklady pro odhady počtu zdravotně znevýhodněných lze využít údaje od institucí, které těmto osobám poskytují sociální péči či pomoc. Dalším z možných zdrojů, ale víceméně jen orientačním zdrojem, je sledování počtu invalidních důchodů či vydání mimořádných výhod – důchody se totiž netřídí podle jednotlivých druhů onemocnění a mimořádné výhody jsou navíc ve většině případů udělovány osobám s pohybovým postižením nebo postižením v orientaci“* (Kolářková, Kodymová in Matoušek, 2010, s. 89).

1.2.1 Začleňování osob zdravotně znevýhodněných do společnosti

Začleňování osob zdravotně znevýhodněných do společnosti je pojem, který, jak bylo zmíněno výše, představuje prostředek k efektivnímu zmírňování zdravotního postižení. V souvislosti se začleňování osob zdravotně znevýhodněných do společnosti se používá několik více či méně frekventovaných pojmů.

Nejčastější terminologický výraz používaný v souvislosti se začleňováním je integrace. „**Integrace** znamená účast v sociálních vztazích... **Segregace** naproti tomu znamená vyčlenění ze společenských vztahů, izolaci, rezignaci na společenské vztahy, podvolení se hendikepu³. Znevýhodnění se stává nepřekročitelnou bariérou mezi hendikepovanými a těmi druhými... **Rehabilitace** je soubor postupů, jejichž cílem je umožnit osobám se zdravotním postižením, aby dosáhly a zachovaly si optimální fyzickou, smyslovou, intelektovou, psychickou nebo sociální úroveň funkcí a byly v nejvyšší možné míře nezávislé... **Vyrovňávání příležitostí** je proces, jehož prostřednictvím jsou různé systémy společnosti, jako např. služby, činnosti, informace a dokumentace, zpřístupňovány všem lidem, zvláště osobám se zdravotním znevýhodněním... **Princip rovných práv** znamená, že potřeby každého jednotlivce jsou stejně důležité... Všechny zdroje musí být dostupné každému. Osoby se zdravotním znevýhodněním jsou především občané a mají právo žít ve své původní komunitě. Měly by dostávat takovou podporu, jakou v rámci standardních struktur vzdělávání, zdravotní péče, zaměstnávání a sociálních služeb potřebují. Když osoby se zdravotním postižením dosáhnou stejných práv, měly by mít také stejné povinnosti. Jako součást procesu vyrovňávání příležitostí by měla být provedena opatření pomáhající osobám se zdravotním znevýhodněním přijmout plnou odpovědnost členů společnosti“ (Koláčková, Kodymová in Matoušek, 2010, s. 89 - 109).

V pojmu osoba se zdravotním znevýhodněním lze znevýhodnění vnímat až v okamžiku, kdy této osobě není dostatečně poskytnuta pomoc a podpůrná opatření, kterými by mu bylo umožněno plně se zapojit do společnosti. Integrační snahy o začlenění osob se zdravotním znevýhodněním jsou ukazatelem vyspělosti každé společnosti. V dalších částech práce se proto budu zabývat kvalitou poskytovaných

³ Používání slova handicap i hendikep je možné v obou variantách, obě pravopisné varianty jsou kodifikovány. V současném úzu je handicap 10x častější než hendikep (Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v.v.i., 2008-2015). S ohledem na osobní preferenci, pokud nebude použita doslovná citace, bude primárně v předkládané práci používán výraz „handicap“, „handicapovaný jedinec“.

opatření pro vymezenou cílovou skupinu s cílem sledovat význam sociální práce při tomto procesu.

1.3 Rodina

Při začleňování zdravotně znevýhodněného jedince do společnosti hraje velkou roli rodina. Rodina představuje pro každého jedince určitou formu bezpečí a zázemí. Proto na tomto místě bude vhodné objasnit si pojem „rodina“ a její význam.

Jak uvádí Matoušek, *„v užším, tradičnějším pojetí představuje rodina skupinu lidí spojených pouty pokrevního příbuzenstva nebo právních svazků (sňatek, adopce). V širším pojetí, které se začíná rozšiřovat v USA i některých evropských státech, se za rodinu pokládá i skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti“* (Matoušek, 2003, s. 187). Během vývoje se rodina stává poněkud závislejší na státu, protože některé své role (výkon práva, vzdělávání dětí, ekonomické zajištění) státu předala. Nicméně výchovu dětí a emocionální podporu členů rodiny uvádí Matoušek (2003) jako její hlavní soudobé funkce. Obecně lze říci, že k funkcím rodiny patří funkce reprodukční, sociálně ekonomické, kulturně výchovné, sociálně psychologické a emocionální. V systému sociálního zabezpečení se pak podle platných zákonů za rodinu považuje soužití rodičů a nezaopatřených dětí.

Všeobecně známým jevem současných vyspělých zemí světa je klesající počet dětí v rodině, rostoucí věk uzavření prvního sňatku, rostoucí počet rozvodů a počet nesezdaných soužití, rostoucí počet matek vychovávajících děti bez manžela i počet rodin dobrovolně bezdětných. Současná rodina se proto může potýkat s mnohými problémy. Ty jsou zesíleny zejména v neúplné rodině nebo v rodinách pečujících o zdravotně postižené dítě nebo dospělého jedince. Novosad (2009) uvádí, že dlouhodobými výzkumy a statistickými šetření se potvrzuje, že rodiny pečující o zdravotně postižené dítě nebo svého dospělého závislého člena jsou v mnoha faktorech znevýhodněny a ohroženy ve svých základních funkcích. Přitom právě rodina jakožto neformální zdroj podpory pro osoby nezdravotním znevýhodněním je důležitým článkem v péči tyto jedince. Rodina představuje jednu z možností neformálních opatření podpory jedincům se zrakovým postižením při jejich začleňování do společnosti. Zejména v praktické části práce bude proto význam rodiny dále sledován.

1.4 Sociální práce

Sociální práci jako profesní obor není snadné definovat. Na rozdíl od jiných pomáhajících profesí nemá jasně zaměřenou specializaci. Jako teoretická i praktická disciplína vychází z mnoha oborů. Oproti jiným profesím je výlučnost sociální práce dána zejména komplexností a zaměřeností na zprostředkování interakcí mezi klienty a jejich sociálním prostředím (Musil in Janebová, 2014). V tomto úhlu pohledu se nám bude hodit definice sociální práce podle Mezinárodní asociace sociálních pracovníků (dále jen „NASW“), která vymezuje sociální práci následovně: *„Sociální práce je profesionální aktivita zaměřená na pomáhání jednotlivcům, skupinám nebo komunitám zlepšit nebo obnovit schopnost sociálního fungování a na tvorbu společenských podmínek příznivých pro tento cíl“* (Navrátil, 2001, s. 12).

Jak dále uvádí Matoušek (2013), v sociální práci se rozlišují činnosti na mikroúroveň, střední úroveň a makroúroveň. Mikroúrovň je míněna případová práce s klienty, střední úrovní práce s rodinou a malými skupinami, makroúroveň představuje práci s velkými skupinami, s organizacemi, komunitami a působení na sféru veřejného mínění a politiky. Sociální práci proto můžeme vnímat jako práci s těmito systémy a aktivity sociálních pracovníků jako činnosti se zaměřením na vztahy mezi těmito systémy vzájemně, ale také na tyto systémy v jejich prostředí.

Matoušek uvádí, že *„sociální pracovník by měl dokázat ve prospěch svého 'klienta'... mobilizovat zdroje různých druhů, lidské i materiální. Přirozeným systémem podpory je rodina, síť přátel a známých, také místní komunita, zaměstnavatelé, určité zdroje představuje stát reprezentovaný správními orgány, orgány samosprávy, organizace vytvářející a rozdělující ekonomický zisk, systém charitativních organizací, dostupné vzdělávací a kulturní instituce“* (Matoušek, 2013, s. 16).

Ekosystémové pojetí sociální práce tedy vnímá sociální práci jako aktivity směřující ke zlepšení interakcí mezi klienty a jejich sociálním prostředím, kdy sociální pracovníci měli dokázat ve prospěch svého klienta mobilizovat zdroje pomoci. Následující kapitoly tak budou směřovat k podchycení a posouzení takových intervencí a praktických činností z oblasti sociální práce, které by mohly posílit začlenění osob se zrakovým postižením do společnosti.

2 PROBLEMATIKA ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ

Kapitola obsahuje klasifikaci zrakových postižení a pojednává o specifických projevech a potřebách osob se zrakovým postižením. Podrobněji bude pojednáno o problematice nácviku sebeobsluhy osob se zrakovým postižením, výcviku prostorové orientace a samostatného pohybu, o využití kompenzačních pomůcek a o potřebě bezbariérového prostředí. Kapitola je doplněna o malou sondu do života pečujících rodin a je ukončena odstavcem o významu sociální práce při začleňování jedinců se zrakovým postižením do společnosti.

2.1 Klasifikace zrakového postižení

Existuje několik typů klasifikací zrakového postižení. Například klasifikace s ohledem na *etiologické hledisko* rozlišuje osoby se zrakovým postižením na osoby s poruchou orgánovou a funkční. Orgánová vada znamená, že porucha zasahuje zrakový orgán buď jako celek nebo jeho jednotlivé části. Funkční vada pak oslabuje výkon jedince.

S ohledem na posouzení možností vzdělávání zrakově postižených dětí je významná *speciálně-pedagogická klasifikace*. Tato klasifikace rozlišuje dělení osob se zrakovým postižením *podle stupně zrakové vady*. Z hlediska využití sníženého potenciálu zrakové práce tedy hovoříme o dětech/lidech:

- slabozrakých
- se zbytky zraku
- nevidomých
- s poruchou binokulárního vidění
- barvoslepých
- s kombinovaným postižením.

V praxi je vždy potřebné přistupovat ke každému jedinci se zrakovým postižením jako k individualitě. Jak uvádí Pipeková (2006), zejména při školní práci zrakově postižených dětí je nutno zohlednit individuální přístup. U slabozrakých dětí patří k úspěšnosti školní práce využívání speciálních učebních pomůcek, učebnic a textů se zvětšeným písmem s racionálním využitím zraku, stejně jako zrakový výcvik. Naproti tomu nevidomí využívají zejména kompenzační smysly, protože možnost získávání informací z okolního světa je zrakovou cestou nemožná. Nevidomost způsobuje nemožnost běžného grafického výkonu a ztěžuje samostatný pohyb a

orientaci. Speciálně-pedagogický proces je proto zaměřen na rozvoj zbylých smyslů. Ke čtení a psaní používají nevidomí Braillovo písmo⁴. Hraniční postavení mezi osobami se zrakovým postižením mají osoby se zbytky zraku. V praxi totiž využívají oba způsoby zrakového vnímání - jak zrakovou práci, tak práci s využitím hmatu. Speciálně-pedagogický proces spočívá v nutnosti osvojit si čtení a psaní zvětšeného černotisku (za pomoci optických kompenzačních pomůcek) a zároveň v osvojení si Braillova písma.

2.2 Specifické projevy a potřeby osob se zrakovým postižením

Michalík (2010) uvádí, že zrakové postižení se v různé míře promítá do způsobů, jimiž osoby s postižením zraku realizují běžné činnosti a vztahy. Často bývají označovány jako „specifické“. Ke specifickým projevům a potřebám osob s postižením zraku tedy patří například to, že při samostatném pohybu používají bílou hůl, mají odlišné postupy při sebeobsluze, používají speciální způsoby čtení a psaní, mají specifický způsob držení těla apod.

2.2.1 Sebeobsluha a samostatný pohyb a prostorová orientace

Sebeobsluhou lze v užším slova smyslu označit vše, co děláme ve svém mikroprostoru bez pomoci druhé osoby (např. ranní vstávání, hygiena, příprava a konzumace stravy, domácí práce, dovednost péče o druhou osobu). Michalík (2011) uvádí, že pro vidícího člověka znamená vykovávání těchto činností automatické pochody bez vědomého zaměření pozornosti na tyto činnosti. Nevidomý nebo slabozraký člověk však musí o těchto činnostech přemýšlet, uspořádat si čas a prostor, zvolit optimální postup řešení. Sebeobsluha tak patří z hlediska nároků na zvládnání samostatného života jedince s postižením zraku na jedno z prvních míst. Osoby se zrakovým postižením při sebeobsluze často využívají různé speciální pomůcky (vícekomorová peněženka, rozlišovač bankovek, hodinky a budíky s hlasovým nebo hmatovým výstupem, indikátor hladiny či světla) či předměty běžného sortimentu (dávkovač tekutin, kráječ cibule, oddělovač bílku od žloutků).

⁴ Braillovo slepecké písmo je speciální druh písma určeného pro nevidomé a těžce slabozraké. Funguje na principu plastických bodů vyražených do papíru, nebo jiného vhodného materiálu, které čtenář vnímá hmatem. Písmo je pojmenováno podle francouzského učitele Louise Brailla (4. 1. 1809 – 6. 1. 1852), který poté, co v dětství ztratil zrak, v třinácti letech vytvořil toto písmo úpravou francouzského vojenského systému umožňujícího čtení za tmy (Tyflokabinet České Budějovice, 2015).

Předpokladem k samostatnosti a prevenci závislosti na druhých je mobilita, tedy schopnost *prostorové orientace a samostatného pohybu*. Vidící lidé při orientaci a pohybu v prostoru používají neuvědomované série fixací na určité body. Lidé se zrakovým postižením, zejména nevidomí, pak musejí analyzovat a vyhodnocovat i jiné druhy informací (např. světlo – stín, slunce – vítr, vůně a pachy, sklon a povrch terénu, zvuky). Schopnost samostatného pohybu a orientace v prostoru se dá rozvíjet pomocí orientačních bodů (schody, obrubník, zábradlí), vodících linií (rozhraní dvou různých povrchů), orientačních znaků (např. vůně pekárny, hluk z rušné ulice) a základní kompenzační pomůcky pro jedince s těžkým zrakovým postižením - bílé hole.

Bílou hůl používají nejen lidé nevidomí, ale i slabozrací jedinci nebo jedinci s kolísavým viděním. Její funkce je ochranná (představuje jakýsi prodloužený hmat zrakově postiženého, který upozorňuje na blížící se překážky), orientační (rozpoznává strukturu povrchu, udržuje vodící linie), signalizační (signalizuje okolí, že její držitel má problémy se zrakem) a opěrná (při současné poruše i pohybového aparátu) (Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých, 2012 – 2015).

K dalším pomůckám osob se zrakovým postižením, které pomáhají k orientaci a samostatnému pohybu, patří typografické plánky a mapky, ozvučené semaforey na přechodech, akustický orientační maják, ozvučené dopravní prostředky. Zvláštní postavení mezi těmito pomůckami zaujímá vodící pes. „*Vodící pes je pro člověka se zrakovým postižením jedním z kroků k samostatnosti a nezávislosti*“ (Středisko výcviku vodících psů SONS ČR, 2014)⁵.

2.2.2 Kompenzační pomůcky

U slabozrakých uživatelů a uživatelů se zbytky zraku využívají kompenzační pomůcky zachovalé zrakové schopnosti, pracují tedy s kontrastem, jasnou barvou a zvětšením. Naproti tomu kompenzační pomůcky pro nevidomé poskytují kompenzaci zraku především využitím sluchu a hmatu⁶.

⁵ Vodící pes je dle zákona 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, zvláštní pomůckou. Na příslušném pracovišti Úřadu práce je možné požádat o příspěvek na jeho pořízení. Příspěvek je přidělován pouze na psy vycvičené fyzickou nebo právnickou osobou, která je členem mezinárodní organizace sdružující výcvikové školy vodících psů.

⁶ Na pořízení kompenzačních pomůcek se uživatelům poskytuje příspěvek státu podle podmínek zákona č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením. Příslušné

Kompenzační pomůcky pro osoby se zrakovým postižením je možno dělit různým způsobem. Například Keblová (Keblová in Pipeková, 2006) dělí kompenzační pomůcky pro osoby se zrakovým postižením podle jejich účelu na:

- pomůcky pro informatiku a komunikaci
- pomůcky pro orientaci
- pomůcky pro každodenní život
- nářadí, nástroje přístroje a přípravky pro řemeslné a výrobní činnosti
- hračky a hry, sportovní potřeby a pomůcky
- pomůcky pro vzdělávání
- trenažéry pro výcvik kompenzačních zručností
- pomůcky pro diagnostiku

Zejména v procesu vzdělávání, v pracovním začlenění i v celkovém sociálním dopadu má u uživatelů se zrakovým postižením význam *využití elektronických pomůcek*. Např. v oblasti písemné komunikace se jejich používáním velmi markantně stírá rozdíl mezi vidícími a osobami se zrakovým postižením. Tento moment se pro osoby se zrakovým postižením stává zpravidla velmi motivujícím z pohledu začlenění do většinové společnosti. Písemná komunikace dnes běžně probíhá prostřednictvím elektronických datových souborů, e-mailů nebo běžných tištěných textů. I osoba se zrakovým postižením si s pomocí elektronických pomůcek se speciálním softwarem tyto dokumenty a soubory může naskenovat či přímo převést do formátu pro něj sdělného (tedy slabozraký uživatel do zvětšeného písma, nevidomý do hlasového či hmatového formátu). Nejenže tedy osoba se zrakovým postižením zvládá běžnou elektronickou komunikaci, využívá běžně sociální sítě, ale naprosto běžnou záležitostí se zejména pro mladé uživatele stává využití aplikací v mobilních telefonech typu navigace, vyhledání spojení pomocí jízdnicích řádů, on-line sledování zpravodajských serverů a ovládání bankovních služeb.

Problematika přístupnosti webového prostředí pro osoby se zrakovým postižením se stala natolik zásadní, že ovlivnila také legislativní předpisy. Pravidla pro přístupnost

k rozhodování jsou pobočky Úřadu práce ČR. Výše příspěvku na zvláštní pomůcku je závislá na ceně pomůcky a na příjmu společně posuzovaných osob. Finanční spoluúčast žadatele činí minimálně 1 000 Kč, maximálně 10 % z pořizovací ceny pomůcky. Výčet zvláštních pomůcek určených pro osoby s těžkým zrakovým postižením je obsažen v příloze č. 1 vyhlášení č. 388/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením (Integrovaný portál MPSV, 2015).

informací institucí veřejné správy na internetu nejen pro osoby se zrakovým postižením upravuje příslušná vyhláška o přístupnosti⁷.

2.2.3 Bezbariérové prostředí

Bezbariérovost prostředí umožňuje samostatnost a nezávislost v pohybu. Problematikou zajištění bezbariérového prostředí pro osoby se zrakovým postižením se v českých podmínkách zabývá Metodické centrum odstraňování bariér při Sjednocené organizaci nevidomých a slabozrakých⁸. Od roku 1991 se zmiňovanému centru podařilo řadu věcí propracovat do úrovně praktické využitelnosti.

Jako příklad lze uvést:

- u veřejně přístupných staveb se učinila systémová opatření pro usnadnění samostatného pohybu a orientace nevidomých a slabozrakých osob
- dlažby pěších a dalších komunikací byly vybaveny hmatovými úpravami ve formě signálních a varovných pásů, vodicích pásů přechodu apod.
- došlo k hromadnému rozšíření zvukové signalizace pro nevidomé na světelně řízených přechodech pro chodce.

Plně se osvědčil ryze český systém lokalizace orientačních bodů pomocí dálkově ovládaných akustických orientačních majáků pro nevidomé, které označují vchody do budov a podchodů, pomáhají orientaci na železničních i autobusových nádražích, navádějí na eskalátory apod. Ve více než 20 velkých městech ČR na povel slepecké vysílačky reagují na vozidla městské veřejné dopravy hlášením čísla linky a směru jízdy (Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR, 2015).

2.3 Specifická situace rodin pečujících o osoby se zrakovým postižením

Situace rodin, které vychovávají dítě se zrakovým postižením nebo pečují o svého dospělého zrakově postiženého člena, bývá složitá a může mít dopad na všechny zainteresované členy rodiny. Narodí-li se do rodiny dítě s těžkou zrakovou vadou,

⁷ Vyhláška č. 64/2008 Sb., o formě uveřejňování informací souvisejících s výkonem veřejné správy prostřednictvím webových stránek pro osoby se zdravotním postižením.

⁸ Legislativní oporu k zajištění bezbariérovosti lze hledat v tzv. „bezbariérové vyhlášce“. Ta je roku 1994 prováděcím předpisem zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (tzv. Stavebního zákona) a stanovuje obecné technické požadavky na stavby a jejich části tak, aby bylo zabezpečeno jejich užívání osobami s omezenou schopností pohybu a orientace, tedy osobami s pohybovým, zrakovým, sluchovým a mentálním postižením, osobami pokročilého věku, těhotnými ženami, osobami doprovázejícími dítě v kočárku nebo dítě do tří let. Dnešní podoba vyhlášky je Sbírce zákonů vedena pod číslem 398/2009 Sb. (Málková, 2014).

znamená to pro rodiče značnou zátěž. Zpravidla je narození dítěte s handicapem pro rodiče obrovským šokem a ti pak procházejí obdobím velkého traumatu a zklamání. Musejí totiž zvládnout své sebepojetí jakožto rodičů. Vágnerová uvádí, že „*pro sebepojetí rodičů je přijatelnější později vzniklá vada, protože nepůsobí takové znehodnocení rodičovského statutu*“ (Vágnerová in Pipeková, 2006, s. 232).

Novosad (2009) uvádí, že dlouhodobým sledováním rodin s postiženým dítětem a rodin pečujících o zdravotně postiženého člena bylo prokázáno, že pečující rodiny jsou v mnoha případech znevýhodněny a ohroženy řadou faktorů. Takováto rodina se často dostává do situace, kdy se jí nedostává systematictější pomoci, podpůrných služeb či je ohrožena finanční tísni, je vystavena riziku krize a často dochází i k jejímu rozpadu. Rozvodovost v této skupině je o 50 % vyšší než u průměrné populace. „*Osamělá matka nebo osamělý otec je totiž obvykle tím, kdo mnoho let trvale pečuje o dítě. Žije ve stereotypu, bludném kruhu, často i v těžké finanční situaci, nezná dovolenou, společně strávený čas, koníčky, záliby*“ (Novosad, 2009, s.74).

Také Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“) se zaměřuje na vytváření efektivních strategií, které by zabránily negativním dopadům na tyto rodiny. „*Naléhavost řešení situace neformálních pečovateli podle dostupných informací narůstá a s vysokou pravděpodobností bude růst i nadále spolu s očekávaným stárnutím populace*“ (MPSV, 2014).

Na tomto místě bych ráda refletovala svou osobní zkušenost, a sice to, že velmi dobrou podporu poskytuje rodinám se zrakově postiženým dítětem sociální služba rané péče. Pokud je rodina takto přiměřeným způsobem podporována a aktivována, znamená to, že dítě má dobrý předpoklad pro svůj budoucího vývoj. Dobře fungující rodina totiž může dávat vyšší míru podpory (Vachulová, 2014). S ohledem na cílovou skupinu dospělých jedinců se zrakovým postižením bude proto v další části práce posuzován i význam podpory rodiny při začleňování osob se zrakovým postižením do společnosti.

2.4 Obecný význam sociální práce při začleňování osob se zrakovým postižením

Sociální práce představuje silný nástroj proti sociálnímu vyloučení. Zároveň je třeba konstatovat, že „*pro dobrou praxi sociální práce je podstatná znalost faktorů*

ovlivňujících život se zdravotním znevýhodněním“ (Koláčková, Kodymová in Matoušek, 2010, s. 101). Vhodný přístup sociální pracovníka totiž může zamezit sociálnímu vyloučení, jeho příčinám i důsledkům a naopak přispět k odstraňování společenských bariér a k nezávislému způsobu života klienta.

Jak dále uvádí Koláčková a Kodymová, *„ve všech společnostech na světě existují překážky, které brání osobám se zdravotním znevýhodněním uplatňovat svá práva a svobody a ztěžují jim plné zapojení do společenských aktivit. Státy jsou odpovědné za to, že přijmou vhodná opatření k odstranění takových překážek“* (Koláčková, Kodymová in Matoušek, 2010, s. 104).

Problematika sociálního začleňování na úrovni státu obecně patří do kompetence MPSV, které deklaruje, že *„účelem a předmětem sociálního začleňování je boj s chudobou a zabraňování sociálnímu vyloučení, které má velmi komplexní podobu a projevuje se problémy v mnoha dimenzích, jejichž řešení vyžaduje integrovaný přístup“* (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2012).

V rámci státní strategie podporující sociální začleňování přijala Česká republika několik významných dokumentů, například dokument *„Strategie sociálního začleňování 2014 – 2020“*. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2014). Dále Česká republika stejně jako ostatní členské státy OSN přijala *„Standardní pravidla pro vyrovnávání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením“*, s poslední platnou úpravou pro období 2010 – 2014 (Národní rada osob se zdravotním postižením, 2010). Oba dokumenty představují jakýsi souhrn antidiskriminačních pravidel pro osoby se zdravotním postižením se zaměřením na podporu přístupu k zaměstnání, sociálních služeb, podporu rodiny, rovného přístupu ke vzdělání, přístupu k bydlení, na problematiku žen se zdravotním postižením, rehabilitaci, přístupnost staveb a informačních a komunikačních technologií.

Pro zabránění sociálnímu vyloučení znevýhodněných osob by tedy stát měl přijmout vhodná opatření a zajistit vhodné příležitosti ve vyjmenovaných oblastech. V další části práce proto bude posuzováno, zda sociální práce samotná i jednotlivá opatření státu představují dostatečně efektivní prostředky při začleňování osob se zrakovým postižením do společnosti.

3 ZPŮSOBY INTERVENČÍ A POMOCI OSOBÁM SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Intervence a pomoc osobám se zrakovým postižením by se měla v rámci sociální práce uskutečňovat prostřednictvím sociální politiky. Sociální politiku lze ze širšího pojetí vymezit jako konkrétní jednání státu, ale i ostatních subjektů, kterými je naplňována sociální sféra společnosti (Krebs, 2007). Užší pojetí sociální politiky vymezuje sociální politiku jako systém opatření především v oblasti zaměstnanosti a sociálního zabezpečení. Sociální politika se potom realizuje pomocí jednotlivých nástrojů. Mezi nástroje s konkrétním aplikačním charakterem, které mají význam i pro osoby se zrakovým postižením, patří zejména sociální příjmy a sociální služby, případně i věcné dávky, úlevy a výhody. Tato kapitola tedy bude podrobněji reflektovat nejdůležitější nástroje (způsoby intervencí a pomoci), zejména opatření v oblasti zaměstnanosti a finanční pomoci. Nejprve je však potřeba krátce zmínit význam vzdělávání.

3.1 Vzdělávání dětí a studentů se zrakovým postižením

Jak již bylo zmíněno, ekosociální pojetí sociální práce směřuje u jedinců se zrakovým postižením ke zlepšení interakcí v jejich sociálním prostředí. Schopnost adaptace dospělého jedince se zrakovým postižením a jeho zařazení do společnosti je podmíněna jeho patřičným zkompetentněním. Tím je míněno zejména zvládnutí vhodné komunikace (čtení i psaní), využívání kompenzačních pomůcek a schopnost samostatného pohybu a orientace⁹, jak bylo popsáno v předchozí kapitole. Vzdělávání dětí se zrakovým postižením od nejútlejšího věku je nutným předpokladem k docílení jejich samostatnosti. Čím je jedinec se zrakovým postižením samostatnější, tím menší míru podpory vyžaduje, tím je nezávislejší. Kromě vzdělávání ve speciálních a praktických školách je v rámci obecného trendu začleňování osob s postižením do společnosti častým způsobem vzdělávání dětí a žáků se zrakovým postižením také integrované (někdy také „inkluzivní“) vzdělávání.

⁹ Prostorová orientace a samostatný pohyb zrakově postižených (dále jen „POSP“) je relativně velmi mladá oblast speciální pedagogiky a její výuka byla v českých podmínkách dlouho opomíjena. Za zakladatele tohoto oboru je považován Mgr. Pavel Wiener (*11. 8. 1956) – český tyflop a vysokoškolský pracovník. I přesto, že v určitých časově omezených úsecích probíhala v předrevoluční době výuka POSP na některých speciálních školách pro zrakově postižené děti a pro později osleplé probíhal nácvik POSP v ambulantních kurzech, jako nová vyučovací metoda byla uznána až v roce 1993 a na všechny školy pro zrakově postižené je zavedena od školního roku 1993/94 (Apogeu, 2006).

Za podmínek daných zákonem¹⁰ se proto s podporou speciálně-pedagogických center, osobní asistence či rodiny integrace dětí se zrakovým postižením stává zejména v předškolním, základním a středoškolském stupni velmi frekventovanou. Rovněž vzdělávání na vysokých školách se s podporou středisek pro pomoc handicapovaných studentů stává pro jedince se zrakovým postižením běžnou záležitostí¹¹.

3.2 Pracovní uplatnění osob se zrakovým postižením

Jak uvádí Matoušek (2010), práce patří základním potřebám člověka a při její absenci dochází k frustraci jedince. Oproti tomuto konstatování však shledáváme, že i mezi osobami se zdravotním postižením se stává velkým problémem nezaměstnanost. Na konci října 2013 hledalo práci kolem 60 tisíc osob se zdravotním postižením, tedy 11 procent z celkového počtu uchazečů o zaměstnání (Integrovaný portál MPSV, 2015).

Podle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti (dále jen „zákon o zaměstnanosti“), je osobám se zdravotním postižením poskytována zvýšená ochrana na trhu práce (Integrovaný portál MPSV, 2015). Stát tak na podporu zaměstnanosti osob se zdravotním postižením činí jistá opatření:

Prostřednictvím Úřadu práce ČR je zaměstnavatelům poskytována podpora ve formě *příspěvku na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením*, který je poskytován zaměstnavatelům zaměstnávajícím na chráněných pracovních místech více než 50 % osob se zdravotním postižením z celkového počtu zaměstnanců ve výši 75 % skutečně vynaložených prostředků na mzdy nebo platy, nejvýše však 5 000 Kč na jednu osobu se zdravotním postižením¹².

¹⁰ Legislativně je vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami zakotveno v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, vyhláše MŠMT č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních a vyhláše MŠMT č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

¹¹ Integrační trend vzdělávání na vysokých školách potvrzují vládní dokumenty „Střednědobá koncepce státní politiky vůči občanům se zdravotním postižením“ a „Národní plán vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením“ a dále dokument MŠMT „Dlouhodobý záměr vzdělávání a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké nebo další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol“ (Michalík, 2011).

¹² § 78 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti a vyhláška č. 518/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Zároveň stát za podmínek daných zákonem umožňuje *zřízení chráněného pracovního místa* s možností poskytnutí *příspěvku na částečnou úhradu provozních nákladů chráněného pracovního místa*. Poskytování tohoto příspěvku je umožněno jak zaměstnavatelům zaměstnávajícím osobu se zdravotním postižením, tak i osobě se zdravotním postižením, která je zároveň osobou samostatně výdělečně činnou¹³. Zaměstnávání osob se zdravotním postižením přináší pro zaměstnavatele také úlevy na daních.

Další významnou podporou státu při zaměstnávání osob se zdravotním postižením je *plnění povinného podílu zaměstnávání osob se zdravotním postižením*¹⁴. Podle tohoto ustanovení jsou všichni zaměstnavatelé, kteří zaměstnávají více než 25 zaměstnanců, povinni zaměstnávat osoby se zdravotním postižením ve výši povinného podílu těchto osob (povinný podíl je 4 % z průměrného ročního přepočteného počtu zaměstnanců zaměstnavatele ve sledovaném období). Tuto povinnost mohou naplnit také tím, že odeberou výrobky nebo služby od zaměstnavatelů, kteří zaměstnávají více než 50 % zaměstnanců – osob se zdravotním postižením (tzv. „náhradní plnění“). V případě, že ani tímto způsobem povinnost nenaplní, nastupuje povinnost odvodu do státního rozpočtu prostřednictvím Úřadu práce ČR. Vybrané prostředky se pak vrací zpět na podporu zaměstnavatelů zaměstnávajících osoby se zdravotním postižením.

Osoby se zdravotním postižením mohou využívat i podpory v zaměstnávání ve formě sociální a pracovní rehabilitace. *Sociální rehabilitace* je sociální službou podle zákona o sociálních službách¹⁵ a její součástí je i pracovní rehabilitace¹⁶. *Pracovní rehabilitace* je souvislá činnost, zaměřená na získání a udržení vhodného zaměstnání osoby se zdravotním postižením, kterou na základě její žádosti zabezpečuje Úřad práce. Osoba se zdravotním postižením účastnící se pracovní rehabilitace, může za určitých podmínek pobírat podporu při rekvalifikaci a také zaměstnavateli, který provádí na svém pracovišti přípravu k práci osob se zdravotním postižením, může Úřad práce uhradit náklady na přípravu k práci těchto osob. Přípravou k práci osob se

¹³ §§ 75-76 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴ §§ 81-83 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵ § 70 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶ § 69 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti a vyhlášky č.518/2004 Sb., kterou se provádí zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

zdravotním postižením je míněna pracovní rehabilitace, rekvalifikace a specializované rekvalifikační kurzy¹⁷. Mezi organizace, které provádějí pracovní rehabilitaci osob se zrakovým postižením, patří například obecně prospěšné společnosti Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých v ČR, Tyfloservis¹⁸, Tyflocentrum¹⁹, Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko Dědina²⁰.

Osoby s těžkým zrakovým postižením jsou zpravidla podle zákona o důchodovém pojištění²¹ poživateli invalidního důchodu třetího stupně²². Opatřením státu na podporu zaměstnanosti osob se zrakovým postižením je umožnění výdělečné činnosti bez omezení. *„Předpisy o důchodovém pojištění neobsahují žádné ustanovení, které by omezovalo výdělečné možnosti poživatelů invalidních důchodů. Poživatelé těchto důchodů jsou tedy ve svých možnostech výkonu zaměstnání omezováni jen svým nepříznivým zdravotním stavem“* (Česká správa sociálního zabezpečení, 2014).

Některá opatření státu v podpoře zaměstnávání osob se zrakovým postižením byla zmíněna. Otázkou zůstává, jestli je kvalitativní a kvantitativní nabídka pracovních možností pro osoby se zrakovým postižením na trhu práce odpovídající. V praktické části bude proto také sledována úroveň podpory státu v oblasti zaměstnávání osob se zrakovým postižením.

¹⁷ §§ 69-74 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

¹⁸ Střediska Tyfloservis, o.p.s. poskytují terénní a ambulantní sociální rehabilitaci nevidomých a slabozrakých. V současné době je v ČR 13 středisek Tyfloservisu a jejich náplní činnosti je nácvik prostorové orientace a samostatného pohybu, nácvik sebeobslužných činností (nácvik vaření, péče o osobní hygienu, oděvy a domácnost), nácvik psaní a čtení slepeckého Braillova písma, nácvik psaní na kancelářském psacím stroji a počítačové klávesnici, nácvik vlastnoručního podpisu, rehabilitace zraku, nácvik sociálních dovedností, kvalifikované poradenství při výběru pomůcek pro kompenzaci zrakového handicapu a reedukaci vidění včetně nácviku jejich obsluhy (Tyfloservis. 2005-11).

¹⁹ Střediska Tyflocentrum o.p.s. se zabývají především nácvikem obsluhy náročných kompenzačních pomůcek. V České republice je v současné době 13 středisek Tyflocenter a podle zákona o sociálních službách poskytují tyto zaregistrované sociální služby: sociální poradenství, průvodcovské a předčitatelské služby, sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením a sociální rehabilitaci (Tyflocentrum Brno, o.p.s., 2002-13).

²⁰ Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina, o.p.s. poskytuje nevidomým a těžce zrakově postiženým sociální, terapeutickou a pracovní rehabilitaci i rekvalifikace. Jako jedině svého druhu v České republice umožňuje později osleplým osobám absolvovat intenzivní kurzy jakožto prostředek jejich rehabilitace. Má statut nestátního zdravotnického zařízení, které realizuje rekvalifikační kurz nevidomý a slabozraký masér a podle zákona o sociálních službách registrovanou službu sociální rehabilitace a sociálně terapeutické dílny. Fakultativní činnosti doplňují další registrované plně hrazené sociální služby - pracovní rehabilitace a doprava při doprovodech (Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina, o.p.s., 2010).

²¹ zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

²² Klasifikace invalidních důchodů je uvedena v dalším textu.

3.3 Finanční podpora osob se zrakovým postižením v rámci systému sociálního zabezpečení

Sociální zabezpečení v České republice zahrnuje tři vzájemně propojené oblasti (pilíře): sociální pojištění, státní sociální podporu a sociální pomoc.

Subsystém státní sociální podpory²³ řeší sociální situace, které stát obecně uznává za potřebné k řešení (mateřství, výchova dítěte v rodině, sociálně právní ochrana dětí a rodiny). Dávky státní sociální podpory v současné době již nemají přímý vztah ke zdravotnímu (tedy ani zrakovému) postižení žadatele. Jejich nárokovost je opřena o sociální situace nesouvisející přímo se zdravotním postižením žadatele. V dalším textu proto budou dále zmiňovány jen okrajově.

Naopak stěžejní pomocí pro osoby se zrakovým postižením je finanční podpora, která je zajišťována prostřednictvím subsystému sociálního pojištění a subsystému sociální pomoci.

3.3.1 Subsystém sociálního pojištění

V rámci sociálního pojištění je občanům, tedy i osobám se zrakovým postižením, zajištěna podpora v případě nezaměstnanosti, dávek nemocenského pojištění i důchodového pojištění. V subsystému sociálního pojištění je pro osoby se zrakovým postižením z pohledu finančního zabezpečení nejdůležitější oblastí oblast důchodového pojištění,²⁴ tedy vyplácení důchodů. Pro osoby se zrakovým postižením má největší význam invalidní důchod. Podle zákona o důchodovém pojištění je za invalidního považován ten pojištěnec, jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nastal pokles jeho pracovní schopnosti. Jestliže pracovní schopnost pojištěnce poklesla:

- nejméně o 35 %, avšak nejvíce o 49 %, jedná se o invaliditu prvního stupně
- nejméně o 50 %, avšak nejvíce o 69 %, jedná se o invaliditu druhého stupně
- nejméně o 70 %, jedná se o invaliditu třetího stupně²⁵

²³ podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

²⁴ Základními právními předpisy důchodového pojištění jsou zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění a vyhláška č. 359/2009 Sb., o posuzování invalidity (všechny ve znění pozdějších předpisů).

²⁵ § 39 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

V ČR se v oblasti důchodového pojištění obecně za invaliditu považuje porucha zdraví dlouhodobého charakteru, která má za následek relevantní pokles nebo ztrátu schopnosti pracovat. Výjimku tvoří tzv. fyzická invalidita, která znamená, že jedinec je schopen pracovat jen za zcela mimořádných podmínek²⁶ (např. úprava pracovního prostředí, chráněné pracovní dílny, bezbariérový přístup pro vozíčkáře, úprava počítače pro nevidomé). Osoby s těžkým zrakovým postižením zpravidla do kategorie invalidity ve třetím stupni s možností práce za zcela mimořádných podmínek spadají a jejich výdělečné činnosti nejsou omezovány. Zájmem společnosti totiž je, aby se i osoby zdravotně znevýhodněné mohly zapojit do společenského života a byly schopny pracovních aktivit (Arnoldová, 2010).

3.3.2 Subsystem sociální pomoci

Subsystem sociální pomoci řeší situace hmotné nebo sociální nouze. Za *hmotnou nouzi* se považuje situace, kdy jedinec žije pod hranicí životního minima a nemůže si příjem zvýšit vlastní prací. Tento systém jako jediný testuje příjmovou a majetkovou úroveň žadatele (Arnoldová, 2012). U osob se zrakovým postižením, které jsou zpravidla poživateli invalidního důchodu 3. stupně, tak není posuzování dávek hmotné nouze relevantní²⁷. Naopak dávky sociální pomoci jsou soustředěny právě na osoby se zdravotním postižením. Za *sociální situaci* se totiž považuje taková, kdy se jedinec o sebe nemůže nebo nedokáže postarat (Arnoldová, 2012). Součástí opatření státu v rámci sociální pomoci jsou sociální dávky a sociální služby.

Dávky pro osoby se zdravotním postižením upravoval až do roku 2011 zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení. Postupně byl nahrazen dvěma novými právními předpisy. Prvním je zákon o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a jeho prováděcí vyhláška²⁸. Zmíněný zákon obsahuje ustanovení týkající se nároku příspěvku na mobilitu, příspěvku na zvláštní pomůcku a nároku na průkaz osoby se zdravotním postižením. Druhým předpisem je zákon o sociálních službách

²⁶ podle vyhlášky č. 359/2009 Sb., o posuzování invalidity, ve znění pozdějších předpisů

²⁷ Systém pomoci v hmotné nouzi je upraven zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů a vyhláškou č. 389/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi.

²⁸ zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů a prováděcí vyhláška č. 388/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů

a jeho prováděcí vyhláška²⁹. Podle tohoto zákona je osobám se zdravotním postižením vyplácena zásadní dávka – příspěvek na péči.

Příspěvek na péči představuje významnou koncepční změnu v charakteru poskytování sociálních služeb. Jeho prostřednictvím si má uživatel sociální služby tuto službu obstarat a uhradit. Osoby se zrakovým postižením jsou také zpravidla četnými uživateli této dávky³⁰. Nárok na příspěvek má osoba starší 1 roku, která z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu potřebuje pomoc jiné fyzické osoby při zvládnutí základních životních potřeb v rozsahu stanoveném stupněm závislosti. Tyto stupně závislosti se hodnotí podle počtu základních životních potřeb, které posuzovaná osoba není schopna bez cizí pomoci zvládat. Hodnotí se schopnost zvládat tyto základní životní potřeby: mobilita, orientace, komunikace, stravování, oblékání a obouvání, tělesná hygiena, výkon fyziologické potřeby, péče o zdraví, osobní aktivity a péče o domácnost (péče o domácnost se neposuzuje u osob do 18 let)³¹. Zákon rozlišuje čtyři stupně závislosti. Výše příspěvku na péči činí pro osoby do 18 let věku podle stupně závislosti 3 000 až 12 000 Kč měsíčně a pro osoby starší 18 let je výše příspěvku 800 až 12 000 Kč měsíčně (Integrovaný portál MPSV, 2015).

Příspěvek na mobilitu je opakující se nárokovou sociální dávkou, která se poskytuje osobě starší 1 roku, která je držitelem průkazu ZTP nebo ZTP/P a která se opakovaně v měsíci dopravuje nebo je dopravována. Výše příspěvku na mobilitu činí 400 Kč měsíčně³² (Integrovaný portál MPSV, 2015).

Příspěvek na zvláštní pomůcku se poskytuje osobě, která má těžkou vadu nosného nebo pohybového ústrojí nebo těžké sluchové postižení anebo těžké zrakové postižení charakteru dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, a její zdravotní

²⁹ zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a jeho prováděcí vyhláška č. 505/2006Sb., ve znění pozdějších předpisů

³⁰ Podmínky poskytování příspěvku na péči upravuje ustanovení §§ 7 – 30 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

³¹ Bližší vymezení schopností zvládat základní životní potřeby a způsob jejich hodnocení stanoví vyhláška č. 505/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

³² Přesné podmínky nároku obsahuje § 6–7 zákona č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů.

stav nevylučuje přiznání tohoto příspěvku³³. Seznam druhů a typů zvláštních pomůcek, na které je dávka určena, je obsažen ve vyhlášce č. 388/2011 Sb., příloze č. 1. Zákon o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením rozlišuje, zda jde o pomůcku v ceně do 24 000 Kč nebo vyšší. Na pořízení zvláštní pomůcky v ceně nižší než 24 000 Kč se příspěvek na zvláštní pomůcku poskytne jen osobě, která má příjem (příjem s ní společně posuzovaných osob) nižší než 8násobek životního minima jednotlivce nebo životního minima společně posuzovaných osob. Výše příspěvku na zvláštní pomůcku se stanoví tak, že spoluúcast osoby činí 10 % z předpokládané ceny zvláštní pomůcky, nejméně však 1 000 Kč (Integrovaný portál MPSV, 2015).

Prostřednictvím této dávky se osobám se zrakovým postižením vyplácí příspěvky na speciální elektronické pomůcky, speciální programové vybavení, vodícího psa, pomůcky pro domácnost apod. Vzhledem k tomu, že například částka na pořízení vodícího psa se pohybuje kolem 250 000 Kč (Středisko výcviku vodících psů SONS, 2014), cena speciálního programového vybavení může dosahovat částek kolem 200 000 Kč (Adaptech, 2005-2015), pro osoby se zrakovým postižením představuje tato dávka velmi významnou pomoc.

*Průkaz osoby se zdravotním postižením*³⁴ nahradil dřívější institut „mimořádné výhody pro těžce zdravotně postižené občany“. Není přímo dávkou, ale svým charakterem patří do kategorie dávek pro osoby se zdravotním postižením. Benefity z něj plynoucí (např. vyhrazené místo k sezení ve veřejných hromadných prostředcích, bezplatná přeprava pravidelnými spoji místní veřejné dopravy, bezplatná přeprava průvodce, bezplatná přeprava vodícího psa nevidomé osoby) se poskytují osobám s těžkým zdravotním postižením, nejčastěji osobám s těžkým tělesným nebo smyslovým postižením z důvodu omezení jejich pohybových nebo orientačních schopností. Průkaz osoby se zdravotním postižením má označení TP, ZTP nebo ZTP/P (Integrovaný portál MPSV, 2015). Osoby se zrakovým postižením jsou zpravidla držiteli průkazu s označením ZTP nebo ZTP/P.

³³ Další podmínky nároku na zvláštní pomůcku upravuje § 9 zákona č. 329/2011 Sb, o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů.

³⁴ § 34 zákona č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů

3.4 Sociální služby pro osoby se zrakovým postižením

Jak již bylo uvedeno, sociální službou se rozumí veřejná služba, určená osobám nebo skupinám osob, které se octnou v nepříznivé sociální situaci. Matoušek určuje účel a definici sociální služeb takto: „*Sociální služby jsou poskytovány lidem společensky znevýhodněným, a to s cílem zlepšit kvalitu jejich života., případně je v maximálně možné míře do společnosti začlenit, nebo společnost chránit před riziky, jejichž jsou tito lidé nositeli. Sociální služby proto zohledňují jak osobu uživatele, tak jeho rodinu, skupiny, do nichž patří, případně zájmy širšího společenství*“ (Matoušek, 2011, s. 9).

Osoby se zrakovým postižením mohou využívat všech tří typů sociálních služeb podle zákona o sociálních službách, a to jak služeb sociálního poradenství, tak služeb sociální péče nebo služeb sociální prevence.

Sociální poradenství může být poskytováno ve dvou formách – základní a odborné poradenství. Základní sociální poradenství by mělo být obsaženo v každé sociální službě. Mělo by poskytovat potřebné informace o možnostech řešení nepříznivé sociální situace, a tou situace osob se zdravotním postižením nepochybně je. Odborné poradenství pro osoby se zrakovým postižením se zaměřuje na poskytování zejména informací právního charakteru a sociálního poradenství. Mezi organizace, které odborné poradenství pro osoby se zrakovým postižením poskytují, patří např. Okamžik³⁵, Tyfloservis, Tyflocentrum, Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých, Národní rada se zdravotním postižením. Z oblasti *služeb sociální péče* mohou osoby se zrakovým postižením využívat zejména osobní asistenci, průvodcovské a předčitatelské služby, pečovatelskou službu, služby domovů pro osoby se zdravotním postižením. V oblasti *služeb sociální prevence* je významnou sociální službou raná péče, dále tlumočnické služby (u osob s kombinovaným postižením zraku a sluchu), sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením a služby sociální rehabilitace.

³⁵ Okamžik - nezisková organizace podporující samostatný život těžce zrakově postižených. Od roku 2004 je jedním z největších akreditovaných dobrovolnických center v ČR a největším akreditovaným dobrovolnickým centrem, které pomáhá lidem se zrakovým postižením. Od roku 2007 poskytuje registrované sociální služby pro nevidomé - jednorázová i dlouhodobá pomoc profesionálně vedených dobrovolníků v rámci sociálně - aktivizačních služeb pro osoby se zrakovým postižením, pravidelné doprovody a asistence pro děti se zrakovým postižením (Okamžik - sdružení pro podporu nejen nevidomých, 2010).

3.5 Možnosti uplatnění sociální práce

Stát vytváří předpoklady pro uplatňování pomoci a podpory všem osobám zdravotně znevýhodněným. Kromě obecných dokumentů zaměřených na strategii sociálního začleňování přijala v roce 2004 vláda ČR střednědobou koncepci státní politiky vůči občanům se zdravotním postižením. Z ní vychází také vládní dokument „Národní plán vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2010 – 2014“ (dále jen „Národní plán“), na jehož tvorbě spolupracoval i Vládní výbor pro zdravotně postižené občany³⁶. Poslední zhodnocení Národního plánu, které se předkládá vládě, bylo uskutečněno za rok 2012. Ve vztahu k osobám se zrakovým postižením stojí za zmínku tato opatření:

- V oblasti vzdělávání dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením plán navrhuje uplatňovat princip inkluzivního vzdělávání; v základním a středním stupni vzdělávání je nutné umožnit každému dítěti vzdělávání ve škole hlavního vzdělávacího proudu v místě jeho bydliště.
- V oblasti pracovního uplatnění MPSV v roce 2012 dokončilo projekt zaměřený na podporu osob se zdravotním postižením při vstupu, návratu a setrvání na trhu práce

(Dokumenty Vládního výboru pro zdravotně postižené občany, 2009-2014).

Jak uvádí Novosad (2009), cílem moderní a perspektivní péče o lidi s postižením by rozhodně mělo být zpřístupnění určitých šancí a rovných příležitostí. Matoušek (2013) dále uvádí, že vliv státu na uskutečňování sociální pomoci se má odehrávat pouze v oblasti stanovení pravidel, to znamená v zajištění legislativních podmínek a dále v zajištění finančních transferů v těch případech, kdy je zajišťují přímo orgány státní správy. Zdá se, že rámcová pravidla pro uskutečňování začleňování osob se zdravotním postižením do společnosti jsou poměrně dobře nastavená. Jejich vlastní realizace by se měla odehrávat i za přispění sociální práce. Sociální pracovníci by měli být těmi, kdo by měl usilovat o zlepšení sociálního fungování klientů v jejich prostředí.

³⁶ Vládní výbor pro zdravotně postižené občany (dále jen „Výbor“) je stálým koordinačním, iniciativním a poradním orgánem vlády České republiky pro problematiku podpory zdravotně postižených občanů. Byl zřízen usnesením vlády ČR ze dne 8. 5. 1991 č. 151. Výbor se zabývá problémy, které nemůže samostatně vyřešit jediný resort. Jeho cílem je pomáhat při vytváření rovnoprávných příležitostí pro zdravotně postižené občany ve všech oblastech života společnosti. Prostřednictvím svých zástupců ve Výboru se na jeho činnosti podílejí sami občané se zdravotním postižením (Vládní výbor pro zdravotně postižené občany, 2014).

SHRNUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI

Teoretická část práce se zabývala teoretickými východisky při začleňování osob se zrakovým postižením do společnosti a významem sociální práce při tomto procesu.

V kapitole 1 byly definovány základní pojmy, tedy osoba se zrakovým postižením, osoba zdravotně znevýhodněná, rodina, začleňování osob se zdravotním znevýhodněním do společnosti a pojem sociální práce.

V kapitole 2 byla probrána klasifikace zrakových vad, specifické projevy a potřeby osob se zrakovým postižením, situace pečujících rodin a bylo konstatováno, že silným nástrojem proti sociálnímu vyloučení u osob se zrakovým postižením mohou být opatření státu i sociální práce samotná. Sociální pracovníci by měli dokázat ve prospěch klienta mobilizovat zdroje pomoci. Stát by měl zajistit vhodné příležitosti v oblasti zaměstnávání, vzdělání, seberealizace, dopravy, informačních systémů, ale také zajistit odborný přístup sociálních pracovníků.

V kapitole 3 byly rozebrány jednotlivé aspekty státních opatření pro osoby se zrakovým postižením, tedy oblast vzdělávání, oblast pracovního uplatnění i oblast finanční podpory osob se zrakovým postižením, včetně dávek a sociálních služeb pro osoby se zrakovým postižením. Konkrétní informace byly čerpány ze zákona o zaměstnanosti, zákona o důchodovém pojištění, zákona o sociálních službách, zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a příslušných prováděcích vyhlášek. V závěru kapitoly bylo konstatováno, že státem daná rámcová pravidla pro uskutečňování pomoci osobám se zrakovým postižením při jejich začleňování do společnosti jsou dobře nastavená. Posouzení jejich realizace za přispění sociální práce bude posuzováno v praktické části práce.

Praktická část bude tedy zaměřena na detailní aspekty sociální práce jakožto prostředku při začleňování osob se zrakovým postižením. Prostřednictvím šesti rozhovorů s dospělými osobami s těžkým zrakovým postižením se pokusím vyvodit závěry, zda intervence poskytované v rámci sociální práce jsou dostatečně vyhovující pro jedince se zrakovým postižením vzhledem k jejich potřebám.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

Jak bylo uvedeno v úvodu, hlavním cílem práce je rozkrýt konkrétní možnosti sociální práce v podobě efektivních intervencí, které budou účinnou podporou vybrané cílové skupiny klientů s postižením. Jednotlivé intervence pro osoby se zrakovým postižením byly rozebrány v teoretické části práce. Praktická část práce bude sledovat upotřebitelnost jednotlivých opatření pro dospělé jedince se zrakovým postižením ve formálních i neformálních sítích podpory.

4.1 Formulace hlavního výzkumného cíle a dílčích výzkumných cílů

Hlavním výzkumným cílem (dále také „HVC“) bude zjistit, zda intervence poskytované v rámci sociální práce jsou dostatečně vyhovující pro jedince se zrakovým postižením vzhledem k jejich potřebám. Dílčí výzkumné cíle (dále také „DVC“) budou směřovat k významu intervencí formálního i neformálního charakteru. Za intervence formálního charakteru lze považovat podporu při pracovním uplatnění, finanční podporu, sociální služby a přístup sociálních pracovníků. K intervencím neformálního charakteru lze zařadit volnočasové aktivity jedince a jeho sociální zázemí (podpora rodiny, přátel a svépomocných skupin).

Dílčím výzkumným cílem 1 (dále také „DVC1“) je zjistit upotřebitelnost opatření poskytovaných ve formální síti podpory.

Dílčím výzkumným cílem 2 (dále také „DVC2“) je zjistit, jaký je význam podpory v neformálních sítích.

V tazatelských otázkách byla zohledněna jednotlivá opatření, která mohou mít vliv na začlenění osob se zrakovým postižením do společnosti. K dílčímu výzkumnému cíli 1 směřovala tazatelská otázka č. 1, jejíž východiska byla popsána v teoretické části práce v kapitole 3.4, tazatelská otázka č. 2 (východiska popsána v kap. 3.3 a kap. 2.2.2), tazatelská otázka č. 3 (kap. 3.3.2 a kap. 3.4), tazatelská otázka č. 4 (kap. 3.2) a tazatelská otázka č. 5 (kap. 2.4 a kap. 3.5). K dílčímu výzkumnému cíli 2 směřovala tazatelská otázka č. 6 (východiska popsána v kap. 1.3 a kap. 2.3), tazatelské otázky č. 7 a 8 (kap. 2) a tazatelské otázky č. 9, 10 a 11, které dávaly prostor pro volné vyjádření informantů.

4.2 Transformace dílčích výzkumných cílů do tazatelských otázek

Tab. 1: Transformace dílčích výzkumných cílů do tazatelských otázek

Hlavní výzkumný cíl: Zjistit, zda intervence poskytované v rámci sociální práce jsou dostatečně vyhovující pro jedince se zrakovým postižením vzhledem k jejich potřebám.		
Dílčí výzkumné cíle	Indikátory	Tazatelské otázky
DVC1: Zjistit upotřebitelnost opatření poskytovaných ve formální síti podpory.	Využívání sociálních služeb	TO1: Využíváte (nebo využíval/a jste v minulosti) některou ze sociálních služeb dle zákona o sociální pomoci? Kterou a jak jste s nimi spokojen/a?
	Podpora státu v oblasti dávkových systémů (kromě příspěvku na péči)	TO2: Jste uživatelem dávek sociálního zabezpečení, sociálních dávek a dávek sociální pomoci a kterých?
	Využití příspěvku na péči	TO3: Pobíráte příspěvek na péči, ve kterém stupni a využíváte ho na nákup sociálních služeb? Považujete "filozofii" příspěvku na péči za správnou? Jak vám, jako osobě se zrakovým postižením, vyhovuje posuzování jednotlivých životních potřeb? Považujete jejich výčet za úplný?
	Oblast zaměstnanosti	TO4: Jaké máte zkušenosti s pracovní rehabilitací, případně jinou formou podporovaného zaměstnávání? Považujete nabídku pracovních možností a systém zaměstnávání osob se zrakovým postižením za vyhovující? Co byste rád/a změnil/a?
	Přístup sociálních pracovníků	TO5: Zkuste se vyjádřit k tomu, jaké máte zkušenosti z přístupu sociálních pracovníků? Bylo vám vždy z jejich strany poskytnuto sociální poradenství a adekvátní pomoc? Co byste si v oblasti sociální práce a přístupu sociálních pracovníků přál/a změnit?
DVC2: Zjistit, jaký je význam podpory v neformálních sítích.	Význam rodiny a blízkého okolí	TO6: Považujete za významnou podporu rodiny a přátel? Jak dalece jejich podpory využíváte? Jakou podporu dostává nebo v minulosti dostávala Vaše rodina?
	Přístup společnosti	TO7: Co považujete za největší bariéru při překovávání Vašeho handicapu a zařazení do společnosti? TO8: Co vám v životě naopak nejvíce pomáhá?

	Volnočasové aktivity	TO9: Jak velkou roli hrají ve Vašem životě volnočasové aktivity? Jaké máte s nimi zkušenosti?
	Svépomocné skupiny	TO10: Jak velkou roli hrají ve Vašem životě svépomocné skupiny? Jaké máte s nimi zkušenosti?
	Návrhy na zlepšení	TO11: Co byste rád/a v systému sociální práce (dávky, služby, vztahy, přístupy) vzhledem ke svým individuálním potřebám změnil/a?

Pramen: vlastní

4.3 Zvolená výzkumná strategie

Pro zjištění výše uvedeného hlavního výzkumného cíle a dílčích výzkumných cílů jsem zvolila **kvalitativní výzkum**. Podle Hendla (2005) kvalitativní výzkum poskytuje dostatečně podrobný popis a vzhled při zkoumání jedince, skupiny, události nebo fenoménu. Výhodou kvalitativního výzkumu je, že zkoumá jedince - fenomén - v jeho přirozeném prostředí, dobře reaguje na místní situace a podmínky, hledá lokální příčinné souvislosti a pomáhá při počáteční exploraci fenoménu. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz zkoumaného fenoménu. „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému“ (Creswell in Hendl, 2005, s. 50).

Nevýhodou kvalitativního výzkumu je, že získaná znalost nemusí být zobecnitelná na populaci a do jiného prostředí, je těžké testovat hypotézy a teorie a analýza dat i jejich sběr jsou často časově náročné. Výsledky kvalitativního výzkumu jsou snadněji ovlivněny výzkumníkem a jeho osobními preferencemi (Hendl, 2005).

Technikou, kterou jsem použila, byl **polostrukurovaný rozhovor**³⁷. Polostrukurované dotazování se vyznačuje definovaným účelem, určitou osnovou a velkou pružností celého procesu získávání informací (Hendl, 2005). Při použití metody polostrukurovaného kvalitativního rozhovoru je nutné vytvořit návod k rozhovoru, vést rozhovor, zaznamenávat data a nakonec je vyhodnotit. K jeho nevýhodám patří, že je časově náročný, během rozhovoru je potřeba klást doplňující,

³⁷ Srov. „interview“ - angl. termín pro rozhovor, ale zároveň schůzku, setkání (Jandourek, Velký sociologický slovník, 1996) a „rozhovor“ (Hendl, 2005). Pro nepřiliš pevné pojmové ohraničení jsou v předkládané práci používány oba terminologické výrazy.

upřesňující a vhodně formulované otázky. Také vyžaduje jistou náročnost na dovednosti tazatele i na zpracování získaných odpovědí. Při správně provedeném postupu však lze získat všechny potřebné informace.

Interview dává dostatečný prostor pro zjištění toho, co si dotazovaní myslí, čemu věří. Důvodem použití techniky polostrukturovaného rozhovoru bylo očekávání, že poskytne dostatečný prostor osobám, se kterými povedu rozhovor, tak, aby mohly dojít k případnému odhalení dalších intervencí nutných k začlenění osob se zrakovým postižením do společnosti.

4.4 Výzkumný soubor a jeho charakteristika

Pro vytvoření výzkumného souboru jsem nejprve oslovila osoby se zrakovým postižením, se kterými se dlouhodobě osobně stýkám, a s nimi jsem uskutečnila rozhovor. Od osob, se kterými byl proveden rozhovor, bylo poskytnuto doporučení na další zajímavé jedince. Hendl (2005) takovýto výběr označuje jako metodu „sněhové koule“. S ohledem na zpracovatelnost výzkumného šetření byl nakonec proveden záměrný výběr šesti osob v dospělém věku se zrakovým postižením, jejichž společným znakem byla těžká zraková vada (v pásmu zbytků zraku až úplné nevidomosti), předpoklad pobírání příspěvku na péči a využívání sociálních služeb. Sociální status informantů³⁸ se pohyboval v rozmezí od studenta, přes matku předškolního dítěte až po ženu středního věku žijící s rodiči.

Tvorba tazatelských otázek vycházela ze zadání hlavního výzkumného cíle, dílčích výzkumných cílů a z východisek popisovaných v teoretické části práce. Jejich seřazení do pořadí uvedeného v kapitole 4.2 vycházelo z předpokladu, že oslovení jedinci budou předloženými otázkami podněcováni od vlastních úvah a názorů na pomoc, která je jim poskytována, k pomoci, kterou by očekávali a kterou by si přáli.

Připravila jsem si základní osnovu 11 otázek a očekávala jsem, že tato forma rozhovoru poskytne informantům dostatečný prostor pro vyjádření vlastních názorů a subjektivních pohledů na možnosti intervencí pro osoby se zrakovým postižením. Při výběru vhodných tazatelských otázek jsem se zaměřila na jednotlivé oblasti pomoci, které jsem i já ze své vlastní zkušenosti, jako matka nevidomého syna, sama považovala za důležité.

³⁸ Termín je používán s odkazem na Reichela (2009), který uvádí, že dotazovaným osobám se v kvalitativním výzkumu často říká informátor či informant.

Tab. 2: Charakteristika výzkumného vzorku

Údaje o informantech						
	<i>I1</i>	<i>I2</i>	<i>I3</i>	<i>I4</i>	<i>I5</i>	<i>I6</i>
<i>Pohlaví</i>	žena	žena	muž	žena	muž	žena
<i>Věk</i>	42 let	45 let	29 let	46 let	25 let	23 let
<i>Způsob soužití</i>	s manželem a 4-letou dcerou	s manželem a dvěma dětmi školního věku	s přítelkyní	s rodiči	s přítelkyní	s přítelem
<i>Dokončené vzdělání</i>	vysokoškolské	vysokoškolské	středoškolské	základní	středoškolské	středoškolské
<i>Bydliště</i>	malé město ve Středočeském kraji	Praha	Brno	Praha	Brno	Brno
<i>Zaměstnání /sociální status</i>	překladatelka, sociální poradkyně, nyní na rodičovské dovolené	psychoterapeutka, nyní péče o nezletilé děti	student VŠ, programátor, školitel	tkadlena	student VŠ, programátor	studentka VŠ

Pramen: vlastní

4.5 Organizace a průběh výzkumu

Rozhovory s oslovenými osobami jsem prováděla v průběhu měsíce listopad 2014 až únor 2015. Každý rozhovor trval cca 90 – 120 minut. Rozhovory jsem vždy písemně zaznamenávala. Před zahájením rozhovoru jsem každého z informantů seznámila s tematikou rozhovoru, upozornila na zajištění ochrany soukromí a anonymizace dat a získala jsem souhlas se zpracováním dat. Se zajímavou reakcí jsem se setkala u první dotazované osoby, která mi v souvislosti na moji informaci o samozřejmosti ochrany osobních dat sdělila, že jí moje otázky nevadí, protože „svou slepotu považuje za veřejnou věc“.

Osoby, se kterými byly uskutečněny rozhovory, mají zrakovou vadu v pásmu nevidomosti nebo praktické slepoty. Způsob zaznamenávání rozhovorů byl tímto

faktem poznamenán. Osoba, která nemá nad probíhajícím rozhovorem zrakovou kontrolu, nemůže zrakem podchytit tempo zaznamenávání rozhovoru. S ohledem na nepřerušované vyprávění informantů byly některé odpovědi zaznamenány zkráceně tak, aby nedošlo k přerušení plynulosti průběhu rozhovoru.

Po uskutečněním rozhovoru dostali všichni dotazovaní možnost se k rozhovoru vyjádřit. Všichni reflektovali téma jako zajímavý vhled do problematiky života osob se zrakovým postižením a k jednotlivým tématům je napadaly ještě další postřehy. Proto jsem po dokončení rozhovorů všem informantům nabídla možnost kontaktu v případě, že by měli k probíraným tématům potřebu další reflexe. Ve třech případech se dotazované osoby ozvaly s doplněním témat. Záznamy některých podrobnějších doplnění v e-mailové komunikaci jsou obsahem Přílohy D a E.

4.6 Etická rizika výzkumu a rizika zvolené výzkumné strategie

Poměrně velkým rizikem se ukázalo být *nedostatečné zastoupení celým věkovým a sociálním spektrem osob se zrakovým postižením*. Rozdíl v potřebách sledované cílové skupiny v závislosti na věku a sociálním statutu je zřejmý a logický. Jinak bude vnímat rozsah a úroveň podpory student vysoké školy, jinak nevidomá matka pečující o vidící dítě, jinak osoba seniorského věku s těžkým zrakovým postižením, případně s dalšími zdravotními problémy, zcela odkázaná na pomoc okolí.

Dalším rizikem se ukázalo být *nízké množství informantů*. Protiváhou proti tomuto množství byla snaha o hlubší vhled do nabízených témat, byl kladen důraz na vlastní hodnocení informantů v jednotlivých oblastech podpory a informantům byl ponecháván prostor pro vyjádření se k jednotlivým formám podpory, prostor pro vlastní hodnocení i dodatečné doplnění témat. Validita výsledků tak do určité míry nemusí neodpovídat celospolečenskému vzorku dospělých jedinců se zrakovým postižením.

Určité riziko při zpracování získaných dat může představovat i *má osobní zkušenost* s výchovou a podporou nevidomého syna při začlenění do společnosti. Podvědomě se moje osobní zkušenosti projevovaly i při hodnocení prováděného výzkumu. Objektivní odstup při hodnocení jednotlivých forem pomoci bylo mnohdy těžké zachovat, nicméně výsledky rozhovorů s jednotlivými informanty, jejichž zkušenosti jsem do té doby neznala a osobní kontakt jsem v minulosti měla pouze se třemi z nich, odpovídaly i mým osobním zkušenostem.

5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

V prováděném výzkumu jsem zodpovězené otázky zpracovávala formou jejich analýzy (shromážděná data od jednotlivých informantů byla využita ke stanovení závěrů), dedukce (od obecných východisek bylo postupováno ke konkrétním) a syntézy (jednotlivé zjištěné informace byly sloučeny v jeden celek). Sledovala jsem hlavní výzkumný cíl – zda intervence poskytované v rámci sociální práce jsou dostatečně vyhovující pro jedince se zrakovým postižením vzhledem k jejich potřebám. Ve vymezených dílčích cílech jsem sledovala, která z jednotlivých opatření znamenají účinnou podporu jedincům se zrakovým postižením při jejich začleňování do společnosti. Jednotlivé dílčí cíle jsou dále vyhodnoceny podle odpovědí pokládaných informantům v jednotlivých rozhovorech. Jejich reprezentativní záznamy jsou obsahem Přílohy A, B a C.

5.1 Analýza a interpretace dílčího výzkumného cíle 1

DVC1: Zjistit upotřebitelnost opatření pro osoby se zrakovým postižením poskytovaných ve formální síti podpory

Pro analýzu a interpretaci dat, která vycházejí z dílčího výzkumného cíle č. 1, jsem použila tazatelské otázky č. 1 – 5.

TO1: Využíváte (nebo využíval/a jste v minulosti) některou ze sociálních služeb dle zákona o sociální pomoci? Kterou a jak jste s nimi spokojen/a?

Sociální služby využívají všichni informanti. Z celkového počtu šesti informantů jich pět alespoň občas využívá osobní asistenci (I1 + I2 + I4 + I5 + I6), čtyři informanti využívají nebo využívali sociální rehabilitaci (I1 + I2 + I3 + I4), tři z nich využívali službu rané péče (I1 + I5 + I6), jeden využívá průvodcovské a předčitatelské služby (I4) a jeden sociálně aktivizační služby – pomoc v domácnosti (I1).

Nabídku sociálních služeb považují buď za dostatečně širokou nebo se k její šíři nedokážou vyjádřit, protože sociální služby dostatečně nevyužívají. Jeden informant (I1), matka malého dítěte, která využívá poměrně širokou škálu sociálních služeb, považuje nabídku za nedostačující: „Nabídka nevystihuje dostatečně potřeby nevidomých, měl by tam být např. i servis spojený s výcvikem tras u vodícího psa“.

TO2: Jste uživatelem dávek sociálního zabezpečení, sociálních dávek, dávek sociální pomoci a kterých?

Všichni informanti jsou poživateli invalidního důchodu 3. stupně, pobírají příspěvek na mobilitu, jsou držiteli průkazu ZTP/P a matky v době, kdy pečovaly o malé děti, pobíraly dávku peněžité pomoci v mateřství a rodičovský příspěvek.

Všichni informanti využívají poskytování příspěvku na zvláštní pomůcku. Nejčastěji jsou využívány příspěvky na pořízení vysílačky pro nevidomé, tzv. VPN³⁹ (všichni informanti), vodícího psa (I1+ I2 + I5 + I6), příspěvky na digitální čtecí přístroj nebo digitální zápisník pro nevidomé s hlasovým výstupem nebo braillovým displejem (všichni informanti, buď v minulosti nebo aktuálně), případně nějaké pomůcky do domácnosti, např. čtečky barev (I1 + I2 - obě matky malých dětí). Další pomůcky typu diktafon a ozvučený mobil využívají všichni informanti, ale příspěvek na financování této pomůcky využili aktuálně pouze tři informanti. Ostatní (I3 + I5 + I6) uvádějí, že podstoupení procesu na poskytnutí této dávky je administrativně náročné a možnost volby varianty pomůcky omezená, takže ani vlastní nižší spoluúčast tyto nevýhody nevyváží. I5 uvádí: *"Než bych podstupoval tu strašnou byrokracii, ponižující sociální šetření a dokládání příjmů, raději si iPhone za 14 000 Kč podle vlastního výběru koupím sám. Kdyby mi přispíval Úřad práce nějakou částku na přístroj od specializované firmy, byla by sice moje spoluúčast nižší, ale nestojí mi to za to".* Další informant (I3) poukazuje na obdobný problém (administrativně zdlouhavý proces, omezenost ve výběru, finanční nadhodnocenost a z ní vyplývající poměrně vysokou spoluúčast žadatele) při podávání žádosti o počítač, resp. digitální čtecí zařízení pro nevidomé následujícím tvrzením: *"Když si pořídím počítač od specializované firmy, bude jeho cena 130 tisíc a já zaplatím 20 tisíc. Když si pořídím počítač sám podle svých potřeb, bez podstupování podávání jakékoli žádosti, dodám si do něj vlastními silami svůj software, zaplatím taky 20 tisíc.... Obecně je spoluúčast dost sporným řešením. Na druhou stranu to chápu jako jakýsi filtr na ty uživatele, kteří si pořídí pomůcku čistě proto, že na ni mají nárok. A není jich zrovna málo."* Přesný záznam doplňující e-mailové komunikace s informantem I3 je uveden v Příloze C.

Dávky sociální pomoci nepobírá žádný informant.

TO3: Pobíráte příspěvek na péči, ve kterém stupni a využíváte ho na nákup sociálních služeb? Považujete "filozofii" příspěvku na péči za správnou? Jak vám,

³⁹ vysílačka pro nevidomé, usnadňující navigaci ve městech a dopravních prostředcích

jako osobě se zrakovým postižením, vyhovuje posuzování jednotlivých životních potřeb? Považujete jejich výčet za úplný?

Všichni informanti jsou poživateli příspěvku na péči ve 2. stupni (středně těžká závislost). Někteří z nich se vyjadřují kriticky k jednotlivým posuzovaným úkonům základních životních potřeb, protože dostatečně nepostihují problematiku zrakového handicapu (I1 + I2). Většina informantů považuje filozofii příspěvku, který je poskytován podle míry nesamostatnosti, za naprosto demotivující pro “šikovné” příjemce (I1 + I2 + I3 + I5 + I6). Informant I1 uvádí: *“Současný systém příspěvku na péči dává prostor pro individuální výklady a pro nevhodnou sebe prezentaci. Současných 10 úkonů nevystihuje zrakový handicap.”* Většina informantů (I2 + I3 + I5 + I6) je naproti tomu spokojená s volností při nakládání s finančními prostředky poskytovanými prostřednictvím tohoto příspěvku. Informant I2 uvádí: *„Svoboda nakládání s příspěvkem je úžasná... Jednotlivé úkony posuzování závislosti u zrakově postižených příspěvek na péči nepostihuje.“*

Nákup sociálních služeb je využíván minimálně, přímo žádnou z registrovaných sociálních služeb nejmenoval žádný z informantů. Většina z nich (I1 + I2 + I3 + I5 + I6) ho využívá k nákupu služeb komerčního charakteru, jako je dovozková služba, úklidové služby v domácnosti, osobní asistence poskytovaná neregistrovaným subjektem. I6 uvádí: *„Jsem ráda, že v současné době se toto nemusí dokládat, ... služby, které jsou na nás specializované, zase ne vždycky nabízejí ten druh servisu, který by se mně, jako mladému člověku, úplně hodil“.*

TO4: Jaké máte zkušenosti s pracovní rehabilitací, případně jinou formou podporovaného zaměstnávání? Považujete nabídku pracovních možností a systém zaměstnávání osob se zrakovým postižením za vyhovující? Co byste rád/a změnil/a?

Podporované zaměstnávání ve formě pracovní rehabilitace využívá jen jeden z informantů (I4), ostatní nemají s touto formou zaměstnávání žádné zkušenosti.

Někteří z informantů hodnotí negativně vlastní zkušenost s poskytováním příspěvku na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením. Někteří mají dokonce zkušenosti i s jeho zneužíváním. I1 uvádí: *„Organizace, které se zrakově postiženým věnují, nedělají to, co mají... Pokud tyto organizace organizují nějaký projekt na podporu zaměstnanosti zrakově postižených, starají se jen o počet osob, které těmito projekty projdou - od nich jsou totiž závislé dotace.“* I3 uvádí: *„Problém vidím i ve*

zneužívání příspěvku zaměstnavatelů na podporu při zaměstnání zrakově postiženého... Získání příspěvku bývá často jedinou motivací zaměstnavatele k zaměstnání postižené osoby".

Dva z informantů pracovali v minulosti jako osoby samostatně výdělečně činné (I1 + I2). Příspěvek na zřízení chráněného pracovního místa jim v této době poskytován nebyl. Většina informantů (I1 + I2 + I3 + I5 + I6) vyjadřuje zájem o práci v běžném, konkurenčním pracovním trhu. Informant I6 uvádí: „*Ráda bych se uchytila v běžném zaměstnání, i když třeba pro komunitu*". Zároveň si však totožná skupina informantů uvědomuje problémy v reálných možnostech takovou práci získat. Informant I3 uvádí: „*Trh práce je věcí nabídky a poptávky - zrakově postižení by měli být na takové úrovni, aby měli co nabídnout, a zaměstnavatelé by měli umět ocenit jejich potenciál.* "

Žádný z informantů se středoškolským nebo vysokoškolským vzděláním (I1 + I2 + I3 + I5 + I6) nemá v současné době zaměstnání dlouhodobého charakteru. Jediné dlouhodobé zaměstnání má informantka se základním vzděláním (I4), která pracuje v částečném úvazku jako tkadlena v projektu pracovní rehabilitace v organizaci sdružující osoby se zrakovým postižením. Zároveň však všichni informanti (kromě I4) vedle pracovních aktivit studují (I3 + I5 + I6) nebo pečují o nezletilé děti (I1 + I2).

Oblast zaměstnávání osob se zrakovým postižením považují zmínění informanti za velmi problematickou. Např. informant I1 uvádí: „*Pro běžného zaměstnavatele jsme komplikace... Zaměstnavatelé nemají chuť ani potřebu nabízet práci, sami od sebe nás nezaměstnají, pokud nedostanou úlevy od státu.*“ Dále uvádí informant I2: „*Na Úřadě práce mi rovnou řekli, ať si hledám práci sama, protože s tak vážným handicapem mi těžko mohou něco nabídnout.*“

TO5: Zkuste se vyjádřit k tomu, jaké máte zkušenosti z přístupu sociálních pracovníků? Bylo vám vždy z jejich strany poskytnuto sociální poradenství a adekvátní pomoc? Co byste si v oblasti sociální práce a přístupu sociálních pracovníků přál/a změnit?

V oblasti přístupu sociálních pracovníků je z odpovědí informantů patrná jistá ambivalence. Např. informant I6 uvádí: „*Setkala jsem se s různými individuálními přístupy. Někdy jsem narazila na nápomocné lidi, jindy to bylo horší*“. Další

informanti (I5 + I6) nemají z poslední doby žádnou zkušenost se sociálními pracovníky. Z minulosti mají spíše negativní zkušenost, kterou mají spojenou s nedostatkem citu a empatie. Špatnou nebo nevhodnou komunikaci uvádí jeden informant (I6): „*Podle mne jim chybí schopnost správné komunikace s nevidomými*“. Na nedostatek profesionality poukazuje většina informantů (I1 + I2 + I3 + I5 + I6). Informant I2 uvádí: „*Pořád nemají přehled, neznají prostředí*“.

Naproti tomu s pozitivním přístupem se setkaly dvě informantky (I1 + I2), obě při komunikaci s pracovníky orgánu sociálně právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“). Informantka I1 získala tuto pozitivní zkušenost při jednání, jehož předmětem bylo projednávání žádosti o osvojení dítěte: „*Pracovnice velmi dobře reagovala a respektovala mé zrakové postižení*“. Informantka I2 hledala na OSPOD pomoc při řešení jejího doprovodu při venkovních aktivitách s dětmi: „*Když jsem přišla na OSPOD, paní mi poradila, že se můžu zkusit zeptat na možnosti čerpání dotace z grantu místostarosty Prahy 14*“. Bylo jí poskytnuto adekvátní poradenství, jehož výsledkem byla realizace osobní asistence. Také další informant (I4) vnímá velmi pozitivně přístup sociální pracovníce v obecně prospěšné společnosti poskytující jí pracovní rehabilitaci. Zdejší sociální pracovníce jí pomohla napravit stav s příspěvkem na péči: „*Paní M. je moc hodná, pomohla mi zařídit pracovní místo a příspěvek na péči*“.

Odpověď na dílčí výzkumný cíl 1:

Míra využívání sociálních služeb je různá. Ti z dotazovaných, kteří mají zájem o využívání sociálních služeb, je poměrně hojně využívají a zároveň považují nabídku za spíše nedostačující. Někteří informanti sociální služby využívají buď minimálně, nebo vůbec. Největší poptávka je po osobní asistenci a průvodcovských službách, sociální či pracovní rehabilitaci. U tří rodin byla poskytována raná péče.

Všichni informanti využívají dávky sociálního zabezpečení, příspěvek na mobilitu, jsou držiteli průkazu ZTP/P a pobírají příspěvek na zvláštní pomůcku. Ve výběru složitějších elektronických pomůcek (mobil, počítač se speciálním softwarem) vykazují určitou nespokojenost. Mladším informantům chybí volnost ve výběru pomůcky a poukazují na složitou administrativu a cenu pomůcky dodávané specializovanou firmou (nutno však dodat, že předpokladem pro uspokojivé řešení jejich situace je dostatečně vysoká znalost prostředí informačních technologií).

Správnost posuzování příspěvku na péči považují informanti za nevhodnou, protože posuzované úkony dostatečně nepostihují problematiku zrakového handicapu. Systém považují za demotivující pro samostatné a schopné jedince. Příspěvek na péči je k nákupu sociálních služeb využíván jen minimálně.

Pracovní rehabilitaci ve formě manuální činnosti využívá jen informant se základním vzděláním, středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaní jedinci ji nevyužívají. Ti naopak mají zájem o podporu při konkurenceschopnosti na běžném trhu práce, a to jak v nabídce zaměstnání, tak v rozšiřování vlastních kompetencí. Kritizují zájmové organizace, které zajišťují projekty na podporu zaměstnanosti, z nezájmu o skutečnou nabídku práce pro zrakově postižené a některé zaměstnavatele ze zneužívání dotací na osoby se zdravotním postižením.

Kvalitu přístupu sociálních pracovníků vnímají oslovení informanti nejednoznačně. Pozitivně vnímají přístup pracovníků OSPOD a sociální pracovníce v sociálních službách, tedy při řešení konkrétních problémů a cílených potřeb. Naopak při běžném jednání, zpravidla na Úřadu práce, vnímají informanti negativně nesprávnou a nevhodnou komunikaci s jedincem s těžším zrakovým postižením.

5.2 Analýza a interpretace dílčího výzkumného cíle 2

DC2: Zjistit, jaký je význam podpory pro osoby se zrakovým postižením v neformálních sítích

Pro analýzu a interpretaci dat, která vycházejí z dílčího výzkumného cíle č. 2, jsem použila tazatelské otázky č. 6 – 11.

TO6: Považujete za významnou podporu rodiny a přátel? Jak dalece jejich podpory využíváte? Jakou podporu dostává nebo v minulosti dostávala Vaše rodina?

Pomoc rodiny všichni informanti využívají a všichni ji považují za významnou, někteří dokonce za zásadní při podpoře jejich začlenění do společnosti. Informant I3 vnímá rodinu jako rozhodujícího činitele při získávání vlastní samostatnosti. Uvádí: *“Rodina je úplně základ toho, jak bude nevidomý v budoucnu fungovat. Když rodina vede dítě k samostatnosti, dává mu dobrý základ pro samostatnost. Rodina by měla vnímat zrakově postižené dítě jako plnohodnotnou součást rodiny. Způsoby, jak co dělat, by se měly hledat co nejdřív”*.

Pomoc přátel také oceňují všichni informanti. Informant I4 uvádí: „*Pomoc přátel je spíš pomoc psychická*“. Rozlišení na přátele se stejným handicapem či přátele bez handicapu nikdo z informantů jmenovitě neuvádí. Informant I6 uvádí: „*Kamarádi představují morální podporu, ale i faktickou pomoc v případě, kdy člověk bydlí už samostatně. Využívám hodně pomoci vidících přátel*“.

K podpoře rodiny, kterou jejich rodina dostává nebo dostávala, se dotazovaní vyjadřují spíše skepticky. Informant I1 uvádí: „*Když jsem byla malá, chodila mamka do práce a myslím, že žádné finanční dávky tehdy nedostávala*“. Pobírání příspěvku na péči nebo předchozího příspěvku při péči osobu blízkou jako náhradu za zaměstnání matky uvádí mladší informanti (I3 + I5 + I6). Zároveň stejní informanti uvádějí, že si vzpomínají na podporu rodiny ve formě rané péče. Na jinou pomoc si nevzpomínají. Informant I6 uvádí: „*Myslím, že naši si museli se spoustou věcí poradit sami*“.

TO7: Co považujete za největší bariéru při překonávání Vašeho handicapu a zařazení do společnosti?

Většina informantů (I1 + I2 + I5 + I6) považuje za největší bariéru neinformovanost, předsudky a stereotypy v chování okolí. Informant I1 uvádí: „*Největší bariérou jsou asi stereotypy ostatních lidí, které vycházejí z neopodstatněných představ o slepotě. Zažívám hodně situací, které nemám šanci změnit*.“ Zajímavou odpovědí je reakce informanta I3: „*Největší bariérou je čas. I sebešikovnější nevidomý na většinu běžných věcí potřebuje více času, a ne každý subjekt běžné společnosti je ochoten mi tento čas navíc poskytnout*.“ Jeden z informantů (I4) považuje za bariéru určitou míru vlastní nesamostatnosti a také malou nabídku, resp. zrušení některých podpůrných aktivit: „*Mám špatný orientační smysl, bojím se přecházet přes ulici... Je škoda, že není víc aktivit. Jezdím s Diakonií na týdenní pobyt na Veselku, i na víkendová setkání, a je to prostě úžasné... Chodila jsem na Dědině na Quardo⁴⁰ a na Kurz tvořivého psaní, ale od září se kroužky zrušily*“.

TO8: Co vám v životě naopak nejvíce pomáhá?

Všichni informanti uvádějí rodinu a přátele, někteří i vstřícný přístup společnosti. Odpověď od informanta I3: „*Asi to, že jsem měl štěstí na rodinu, že ze mě vychovali to, co ze mě je.... Že mě okolí vnímá jako plnohodnotnou součást společnosti...*“

⁴⁰ společenská hra pro nevidomé a slabozraké

Rovnováha mi pomáhá v tom, že si uvědomuju vlastní identitu ve společnosti“. Informant I2 uvádí: *„Nejvíce mi pomáhají předchozí zvládnuté zkušenosti, pobyt ve skupině lidí, která je vstřícná, která se ptá, co potřebuju, a taky rodina a děti.“* Vlastní nabyté zkušenosti uvádí i tři další informanti (I1 + I2 + I6). Další informant (I4) uvádí kromě rodiny také zaměstnání a nabídku služeb: *„Nejvíce mi pomáhá rodina – mamka, taťka, sestry a švagři. Práce mi taky pomáhá. A Okamžik⁴¹ - ten zajišťuje doprovody. Taky mi pomáhá půjčování knížek v Krakovské⁴² a stahování knížek na internetu“.* Jeden informant (I6) uvádí navíc moderní techniku a vodícího psa: *„A pak mi taky v poslední době pomáhá moderní technologie – čím víc jde v tomhle směru pokrok dopředu, tím se nám otvírá víc možností, jak jít dopředu nebo i jak být užiteční druhým. Jo, a taky vodící pes.“* Důraz na moderní techniku uvádí další informant (I5): *„Opravdu hodně mi pomáhá veškerá moderní technika. To si nedovede představit nikdo, kdo to sám dennodenně nezažívá a nepotřebuje. Neumím si představit život bez dnešního telefonu, počítače, braillovského řádku, vepéenky⁴³“.*

TO9: Jak velkou roli hrají ve Vašem životě svépomocné skupiny? Jaké máte s nimi zkušenosti?

Zkušenosti se svépomocnými skupinami mají všichni informanti. Význam svépomocných skupin oceňuje informant I1: *„Svépomocnou skupinou jsou nevidomí přátelé. Samozřejmostí je obracet se na skupinu, stejně jako se oni obracejí na mě... Využívám i diskuzní fórum nevidomých matek a on-line diskuzní fórum Inpora⁴⁴ o životě s těžkým postižením.“* Také další informant (I3) uvádí kontakt se svépomocnými skupinami v současnosti: *„Hraju aktivně fotbal pro nevidomé, tzv. futsal⁴⁵, už šest let. Je to kolektivní záležitost, odreagování, trénink těla, ale i sociální kontakt, protože všichni jsme těžce zrakově postižení“.* Přesto, že někteří z dotazovaných kontakt se svépomocnými skupinami v současnosti nemají, určitou zkušenost z minulosti udává každý z nich. Např. informant I2 měl v minulosti

⁴¹ nezisková organizace podporující samostatný život těžce zrakově postižených

⁴² oddělení osobních výpůjček Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana

⁴³ vysílačka pro nevidomé, usnadňující navigaci ve městech a dopravních prostředcích (zkráceně též „VPN“)

⁴⁴ on-line konference o problémech zrakově postižených

⁴⁵ futsal pro nevidomé - paralympijský sport, který organizuje z. s. AVOY MU Brno

kontakt s on-line fórem nevidomých matek, ale k současnosti uvádí: „*V současné době nejsem se svépomocnými skupinami v kontaktu*“. Informant I5 uvádí: „*V dětství jsem se účastnil letních táborů organizovaných pro zrakově postižené děti, ale nyní je nevyhledávám. Obecně nemám rád moc organizované činnosti*“. Podobnou zkušenost má informant I6, který uvádí: „*Mám pocit, že někteří lidé z komunity mají omezené zájmy a někdy i stejné zlovyky*“.

TO10: Jak velkou roli hrají ve Vašem životě volnočasové aktivity? Jaké máte s nimi zkušenosti?

Pravidelnou organizovanou volnočasovou aktivitu využívají v současnosti pouze dva informanti. Informant I4 zároveň uvádí potřebu rozšířit nabídku volnočasových aktivit: „*Dřív jsem chodila do Tyflocentra na různé aktivity. Ted' už tam jsou jen dopoledne, a to se mi nehodí*“. U některých informantů se prolíná kontakt na svépomocné skupiny s volnočasovými aktivitami (I1 + I3). Informant I3 uvádí: „*Futsal je kolektivní záležitost, odreagování, trénink těla, ale i sociální kontakt*“.

Neorganizované volnočasové aktivity provozuje v současné době většina informantů (I1 + I2 + I3 + I5 + I6) a jejich četnost se odvíjí od množství volného času. Informant I2 uvádí: „*Veškerý volný čas věnuji dětem*“. Někteří z dotazovaných uvádějí jako častou volnočasovou aktivitu zálibu v aktivitách spojených s programováním a informačních technologiích (I3 + I5) a ve vlastním seberozvoji. Například informant I5 uvádí: „*Snažím se mít takové koníčky, které mi samy nenásilně pomáhají v dalším seberozvoji a vzdělávání*“. Doplňující informace jsou uvedeny v Příloze E.

Mezi ostatní volnočasové aktivity patří hudební aktivity - zpěv, hra na hudební nástroj (I3 + I5 + I6), čtení knih (všichni informanti) a sport (I1 + I3 + I5 + I6), mezi nimiž nejčastěji figuruje futsal, plavání, běžky, jízda na tandemu⁴⁶. Nejširší záběr v oblasti sportu má informantka I1, která se aktivně věnovala atletice, plavání, běžeckému lyžování a která se zúčastnila i paralympijských her⁴⁷.

⁴⁶ jízdní (tandemové) kolo pro dvě osoby

⁴⁷ V r. 1992 na zimních paralympijských hrách v Albertville získala stříbrnou medaili v běhu na lyžích na 5 km a bronzovou medaili v běhu na lyžích na 15 km. V r. 1992 na letních paralympijských hrách v Barceloně vytvořila světový rekord v běhu na 3000 m, olympijský rekord v běhu na 1500 m a národní rekord na 800 m, který představoval bronzovou medaili (Apogeu, 2006).

TO11: Co byste rád/a v systému sociální práce (dávky, služby, vztahy, přístupy) vzhledem ke svým individuálním potřebám změnil/a?

Potřebu změnit stereotypy uvádí jeden informant (I1), potřebu změnit nabídku podpůrných služeb uvádí jeden informant (I4). Potřebu zavést spravedlivější systém příspěvku na péči uvádí pět informantů (I1 + I2 + I3 + I5 + I6). Informant I6 doplňuje: „Změnila bych systém sociálních dávek tak, aby byly motivační pro samostatné osoby“. Informant I5 uvádí potřebu spolupráce na tvorbě zákonů přímo s handicapovanými: „Na tvorbě zákonů by se měli podílet jako konzultanti přímo lidi z řad nevidomých, kteří už ale sami něco dokázali.“ Vícekrát se objevuje potřeba změnit možnosti zaměstnávání osob se zrakovým postižením (I1 + I3 + I4). Potřeba vyšší profesionality pracovníků v sociálních službách a sociálních pracovníků se objevuje u pěti informantů (I1 + I2 + I3 + I4 + I6). Např. informant I3 uvádí: „Změnil bych způsob, ne důvod pomáhání. Na postižení by se nemělo pohlížet jako na omezení - mělo by se lépe posuzovat, co člověk umí, ne to, co neumí“.

Odpověď na dílčí výzkumný cíl 2:

Nikdo z informantů nežije samostatně. Všichni žijí buď v původní rodině nebo prokreační rodině (s partnerem a vlastními dětmi) či jen s partnerem. Význam rodiny považují všichni informanti za důležitý. Oceňují pomoc rodiny zejména při výchově a vzdělávání a označují rodinu jako rozhodujícího činitele při získávání vlastní samostatnosti. Zároveň udávají, že kromě finanční pomoci v podobě příspěvku na péči a služby rané péče žádnou jinou podporu jejich rodiny nedostávaly.

V neformálních sítích podpory má pro všechny informanty největší význam právě rodina. Pomoc přátel považují také za důležitou, zejména pro psychickou podporu, ale také jako praktickou pomoc. Praktickou pomoc oceňují i u svých rodin.

Někteří informanti považují za bariéru svůj vlastní handicap a omezení z něj vyplývající. Zároveň jako významnou bariéru označují předsudky, stereotypy a chování okolí a také nevhodný způsob komunikace s osobami s těžkým zrakovým handicapem.

Informantům nejvíce v životě pomáhá rodina, respektující okolí, které je vnímá jako její plnohodnotnou součást, a vlastní vyrovnanost. Méně jmenují sociální služby, zaměstnání a technické zázemí (moderní techniku).

Oslovení informanti bývají se svépomocnými skupinami v kontaktu nejčastěji tehdy, pokud se aktivně účastní zájmových aktivit organizovaných neziskovými subjekty, případně svépomocně organizovaných on-line diskuzí. Mezi nejčastější způsob trávení volného času patří rodina, hudební aktivity, čtení knih, sport, u mladších informantů pak informační technologie.

Dotázaní by nejvíce změnili nabídku podpůrných služeb, systém příspěvku na péči, možnosti zaměstnávání a uvítali by vyšší profesionalitu sociálních pracovníků.

5.3 Zodpovězení hlavního výzkumného cíle

Posouzení toho, zda jednotlivé intervence poskytované v rámci sociální práce jsou pro jedince se zrakovým postižením vyhovující vzhledem k jejich potřebám, není jednoduché.

Ve formálních sítích podpory, tedy v oblasti zaměstnanosti, dávek sociálního zabezpečení, sociálních služeb a dávek, i přístupu sociálních pracovníků existují minimálně rámcová pravidla daná státem. Všichni oslovení informanti využívají podporu ve formálních oblastech a všichni uvádějí vlastní podněty ke zlepšení stavu. Výzkumné šetření ukázalo, že oslovení jedinci by uvítali zlepšení v dostupnosti sociálních služeb, v systému posuzování příspěvku na péči, v oblasti zaměstnávání osob se zrakovým postižením i v přístupu sociálních pracovníků k osobám se zrakovým postižením.

Naproti tomu neformální síť podpory, ke kterým patří rodina, svépomocné skupiny a volnočasové aktivity, mají pro informanty zásadní význam. Představují podporu v získávání samostatnosti, nezávislosti a sebedůvěry.

Z výsledků výzkumného šetření lze odvodit i to, že formální pomoc osobám se zrakovým postižením by se bez neformální pomoci neobešla. Obě formy pomoci jsou při začleňování osob se zrakovým postižením do společnosti stejně důležité a vzájemně spolu souvisí.

SHRNUTÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI

Praktická část práce sledovala upotřebitelnost opatření poskytovaných ve formálních i neformálních sítích podpory pro dospělé jedince se zrakovým postižením.

Hlavním výzkumným cílem bylo posoudit, zda intervence poskytované v rámci sociální práce jsou dostatečně vyhovující pro jedince se zrakovým postižením vzhledem k jejich potřebám. Z hlavního výzkumného cíle byly sestaveny dva dílčí výzkumné cíle.

Dílčí výzkumný cíl č. 1 směřoval ke zjištění upotřebitelnosti opatření poskytovaných ve formální síti podpory. K analýze DVC1 byly využity tazatelské otázky č. 1 – 5 uvedené v transformační tabulce. Tazatelské otázky vztahující se k DVC1 byly zaměřeny na využívání sociálních služeb, využití příspěvku na péči, oblast zaměstnanosti a přístup sociálních pracovníků (viz kap. 4.2).

Dílčí výzkumný cíl č. 2 směřoval ke zjištění významu podpory v neformálních sítích. K analýze DVC2 byly využity tazatelské otázky z transformační tabulky č. 6 – 11. Tazatelské otázky vztahující DVC2 byly zaměřeny na význam rodiny a blízkého okolí, přístup společnosti, význam svépomocných a volnočasových aktivit a na návrhy na zlepšení situace.

Pro zjištění odpovědí na hlavní výzkumný cíl a dílčí výzkumné cíle byla zvolena výzkumná strategie kvalitativního výzkumu. Použitou technikou byl polostrukturovaný rozhovor. Výzkum byl prováděn prostřednictvím šesti rozhovorů s dospělými osobami se zrakovým postižením a jeho závěry byly uvedeny v kap. 5.3.

Při zpracování výzkumu bylo třeba zohlednit etická rizika výzkumu a zvolené výzkumné strategie. Rizikem se ukázalo být nedostatečné zastoupení celým věkovým a sociálním spektrem osob se zrakovým postižením, nízké množství informantů, vlastní osobní zkušenost s výchovou a podporou nevidomého syna a vysoká náročnost při zpracování shromážděných dat.

Závěr

Teoretická část práce se zabývala teoretickými východisky pro začleňování osob se zrakovým postižením do společnosti a významem sociální práce při tomto procesu. Bylo konstatováno, že stát v procesu začleňování osob se zrakovým postižením poskytuje podporu zejména v oblasti vzdělávání, pracovního uplatnění i v oblasti finanční podpory osob se zrakovým postižením, včetně dávek a sociálních služeb.

V praktické části práce byly sledovány konkrétní formy pomoci v oblasti využívání sociálních služeb, podpory státu v oblasti dávkových systémů, využití příspěvku na péči, v oblasti zaměstnanosti, přístupu sociálních pracovníků, ale byl sledován i význam rodiny a blízkého okolí, přístup společnosti, význam volnočasových aktivit a svépomocných skupin a návrhy na zlepšení. Jednotlivé formy pomoci byly posuzovány prostřednictvím rozhovorů se šesti informanty.

Ukázalo se, že zvolená výzkumná strategie kvalitativního výzkumu a metoda polostrukturovaného rozhovoru přináší jistá rizika, nicméně pro posouzení jednotlivých opatření se ukázal být kvalitativní výzkum jako velmi vhodná strategie.

Pro posouzení výsledků byl stanoven hlavní výzkumný cíl a dva dílčí výzkumné cíle. Hlavní výzkumný cíl byl zaměřen na to, zda intervence poskytované v rámci sociální práce jsou dostatečně vyhovující pro jedince se zrakovým postižením vzhledem k jejich potřebám. Dílčí výzkumné cíle sledovaly podporu osob se zrakovým postižením ve formálních a neformálních oblastech. Do formální oblasti podpory byly zařazeny intervence v oblasti pracovního uplatnění, finanční podpory, sociálních služeb a přístup sociálních pracovníků. Do neformálních opatření byly zařazeny volnočasové a svépomocné aktivity a podpora rodiny a přátel.

Teoretická část práce ukázala, že podpora státu při začleňování osob se zrakovým postižením do společnosti ve formálních oblastech je poměrně dobře nastavená. Pravidla, kterými je tato podpora uskutečňována, jsou obsažena zejména ve vládních dokumentech Národní plán pro vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením, Strategie sociálního začleňování a Standardní pravidla pro vyrovnávání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením a dále v zákoně o zaměstnanosti, zákoně o sociálních službách, zákoně o důchodovém pojištění a zákoně o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením. Nicméně výzkum ukázal i některé negativní aspekty a náměty pro zlepšení situace ve formálních sítích

podpory. Lze je charakterizovat tímto způsobem:

- a) rozšířit nabídku sociálních služeb pro osoby se zrakovým postižením (včetně podpory rodiny)
- b) změnit kritéria pro poskytování příspěvku na pořízení pomůcky pro osoby se zrakovým postižením (zjednodušit celé řízení, mít větší možnost výběru dodavatele pomůcky)
- c) změnit systém posuzování příspěvku na péči tak, aby lépe vystihoval potřeby osob se zrakovým postižením
- d) uskutečnit systémové změny v zaměstnávání osob se zrakovým postižením (rozšířit nabídku pracovních možností, motivovat zaměstnavatele k zaměstnávání osob se zrakovým postižením, zajistit vhodnou komunikaci mezi zaměstnavatelem a osobou se zrakovým postižením, podporovat osoby se zrakovým postižením k lepšímu sebeprosazení)
- e) změnit přístup sociálních pracovníků k osobám se zrakovým postižením (posílit kompetence ke správné komunikaci, zlepšit interakci mezi sociálními pracovníky a klienty v jejich sociálním prostředí).

Výzkum dále ukázal, že v neformálních sítích podpory má pro všechny informanty největší význam rodina, zejména v procesu získávání kompetencí k vlastní samostatnosti, soběstačnosti a sebedůvěře. Pro posílení psychické pohody má také důležitý význam podpora přátel, využití volného času a nabídka aktivit svépomocných skupin. Jako největší bariéru v překonávání svého handicapu spatřují oslovení jedinci ve stereotypch, předsudcích, nevhodných přístupech a komunikaci.

Odpověď na hlavní cíl práce, jaké konkrétní a efektivní možnosti a intervence přináší současná sociální práce a zda tyto intervence představují účinnou podporu vybrané cílové skupiny, je zřejmá. Ve všech oblastech podpory jsou dobře nastavena rámcová pravidla, ale pro hlubší a intenzivnější pomoc je třeba některých systémových změn.

Praktický význam mé práce pak spatřuji v možnostech dalšího výzkumu, který by byl zaměřen zejména na oblast zaměstnanosti osob se zrakovým postižením. Jak bylo konstatováno, práce patří k základním potřebám člověka a při její absenci dochází k frustraci jedince (Matoušek, 2010). Stát by měl proto přístup k zaměstnání, a to i pro osoby se zrakovým postižením a se zohledněním jejich specifických potřeb, umožňovat. Další případný výzkum by mohl být zaměřen například na hlubší rozbor pečujících rodin.

Seznam literatury

MONOGRAFIE:

ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální zabezpečení I*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, 352 s. ISBN 978-80-247-3724-9.

ČERMÁKOVÁ, Kristýna, JOHNOVÁ Milena. *Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe. Průvodce poskytovatele*. 2. vyd. Praha: MPSV, 2003, 111 s. ISBN 80-86552-66-7.

HAVRDOVÁ, Zuzana a kol. *Hodnoty v prostředí sociálních a zdravotních služeb*. 1. vyd. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2010, 207 s. ISBN 978-80-87398-06-07.

HEDNL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

JANEBOVÁ, Radka. *Teorie a metody sociální práce – reflexivní přístup*. Gaudeamus při Univerzitě Hradec Králové. 2014, 120 s.

JESENSKÝ, Ján a kol. *Edukace a rehabilitace zrakově postižených na prahu nového milénia*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, 310 s. ISBN 80-7041-041-8.

JOHNOVÁ, Milena. *Standardy kvality sociálních služeb*. Dotisk 2. vyd. Praha: MPSV, 2003, 24 s. ISBN 80-86552-67-5.

KAŠÍKOVÁ, Martina. *Národní plán vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2010 – 2014*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, Sekretariát Vládního výboru pro zdravotně postižené občany, 56 s. ISBN 978-80-7440-024-7.

KEBLOVÁ, Alena. *Zrakově postižené dítě*. 1. vyd. Praha: Septima, 2001, 68 s. ISBN 80-7216-191-1.

KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 4. vyd. Praha: ASPI, a.s., 2007, 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1.

KRHUTOVÁ, Lenka. *Kodex zajištění akademické kvality a standardů ve vysokoškolském vzdělávání, oddíl 3: studenti se zdravotním postižením*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády ČR, Vládní výbor pro zdravotně postižené občany, 2010, 70 s. ISBN 978-80-7440-038-4.

KUCHYNKA, Pavel a kol. *Oční lékařství*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, 812 s. ISBN 978-80-247-1163-8.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 3. vyd. Praha: Portál, 2013. 400 s. ISBN 978-80-262-0213-4.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Sociální práce v praxi*. 2. vyd. Praha: Portál, 2010, 352 s. ISBN 978-80-7367-818-0.

- MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Sociální služby*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011, 200 s. ISBN 978-80-262-0041-3.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Základy sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001, 2007, 312 s. ISBN 978-80-7367-331-4.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 288 s. ISBN 80-7178-549-0.
- MICHALÍK, Jan a kol. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, 512 s. ISBN 978-80-7367-859-3.
- NAVRÁTIL, Pavel. *Teorie a metody sociální práce*. 1. vyd. Praha: Marek Zeman, 2001, 165 s. ISBN 80-903070-0-0.
- NOVOHRADSKÁ, Hana. *Vybrané kapitoly z oftalmopedie*. 1. vyd. Ostrava: Pedagogická fakulta, katedra speciální pedagogiky, Ostravská univerzita, 2009, 85 s. ISBN 978-80-73 68-731-1.
- NOVOSAD, Libor. *Poradenství pro osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, 272 s. ISBN 978-80-7367-5097-7.
- PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník, díl 2, P – Ž*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, Univerzita Karlova, s. 749 – 1627. ISBN 80-7184-311-3.
- PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Paido, 2006, 404 s. ISBN 80-7315-120-0.
- REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, 184 s. ISBN 978-80-247-3006-6.
- ŠVARCOVÁ, Iva. *Základy speciální pedagogiky*. Praha: Parta, 2012, 219 s. ISBN 978-7320-176-0.
- VÍTKOVÁ, Marie. *Integrativní speciální pedagogika*. Brno: Paido, 2004, 326 s. ISBN 80-7315-071.
- WIENER, Pavel a kol. *Praktická výchova zrakově postižených*. 1.vyd. Praha: Institut rehabilitace zrakově postižených UK FHS, 2006, 71 s. ISBN 80-239-6773-8.
- WIENER, Pavel a kol. *Prostorová orientace zrakově postižených*. 3. upr. vyd. Praha: Institut rehabilitace zrakově postižených UK FHS, 2006, 71 s. ISBN 80-239-6775.
- WIENER, Pavel, RUCKÁ, Renata. *Terapie zrakového handicapu*. 1. vyd. Praha: Institut rehabilitace zrakově postižených UK FHS, 2006, 94 s. ISBN 80-239-6774-6.

PERIODIKA:

LEIBLOVÁ, Zdeňka. Zaměstnávání osob se zdravotním postižením v roce 2015 a plnění povinného podílu za rok 2014 a některé změny zákona o zaměstnanosti od roku 2015. *Mzdová účetní*. Komplexní řešení otázek pracovního práva, mezd, platů, daně z příjmu nezávislé činnosti, sociálního a zdravotního pojištění, cestovních náhrad a státní sociální podpory. 1 vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r.o. 2015, roč. XXI, číslo 2, s. 4-9. ISSN 1211-1430.

LEGISLATIVA:

Vyhláška č. 64/2008 Sb., o formě uveřejňování informací souvisejících s výkonem veřejné správy prostřednictvím webových stránek pro osoby se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 73/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 174/1994 Sb., kterou se stanoví obecné technické požadavky zabezpečující užívání staveb osobami s omezenou schopností pohybu a orientace, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 359/2009 Sb., o posuzování invalidity, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 388/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 518/2004 Sb., kterou se provádí zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 582/191 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

INTERNETOVÉ ZDROJE:

Adaptech. *Ceník, přehled cen a vybavení jednotlivých sestav* [on-line]. Adaptech, 2005-2015, [cit. 6.2.2015]. Dostupné z:

http://www.adaptech.cz/Katalog/katalog_ceny.php

Apogeu, o. s. *Josef Smýkal – Tyflopédický lexikon jmenný* [on-line]. Apogeu, Brno 2006, [cit. 6.2.2015]. Dostupné z:

<http://www.apogeu.info/tlex/heslo.php?id=1141>

Česká správa sociálního zabezpečení. *Nejčastější dotazy důchodového pojištění* [on-line]. ČSSZ. Aktualizace leden 2014, [cit. 24.9.2014]. Dostupné z:

<http://www.cssz.cz/templates/nejcastejsi-dotazy.aspx?NRMODE=Published&NRNODEGUID={F32F8E92-38CC-465D-BCDD-1A62B86C1B5E}&NRORIGINALURL=%2fcz%2finformace%2fnejcastejsi-dotazy%2fnejcastejsi-dotazy- Duchodove-pojisteni.htm&NRCACHEHINT=Guest#duchodove99>

Český statistický úřad. *Výsledky výběrového šetření zdravotně postižených osob za rok 2007* [on-line]. ČSSÚ, aktualizováno dne: 3.2. 2015, [cit. 9.2.2015]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/3309-08>

Dokumenty Vládního výboru pro zdravotně postižené občany. *Zpráva o plnění opatření Národního plánu vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2010-2014* [on-line]. Vláda ČR 2009-2014, [cit. 6.2.2015]. Dostupné z:

<http://www.vlada.cz/cz/ppov/vvzpo/dokumenty/zprava-o-plneni-opatreni-narodniho-planu-vytvareni-rovných-prilezitosti-pro-osoby-se-zdravotnim-postizenim-na-obdobi-2010-2014-v-roce-2012-110987/>

Integrovaný portál MPSV. *Není důvod bát se zaměstnat zdravotně postiženého* [on-line]. MPSV, 2015, [cit. 9.2.2015]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/16926>

Integrovaný portál MPSV. *Dávky pro osoby se zdravotním postižením* [on-line]. MPSV, 2015, [cit. 6.2.2015]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/soc/dzp>

Integrovaný portál MPSV. *Invalidní důchody* [on-line]. Ministerstvo práce a sociálních věcí, poslední aktualizace 2011, [cit. 24.9.2014]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/619>

Integrovaný portál MPSV. *Definice osob se zdravotním postižením* [on-line]. MPSV, 2015, [cit. 13.2.2015]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/sz/zamest/zamestnaniosob/definiceozp>

Integrovaný portál MPSV. *Není důvod bát se zaměstnat zdravotně postiženého* [on-line]. MPSV, 2015, [cit. 13.2.2015]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/16926>

Integrovaný portál MPSV. *Pracovní rehabilitace* [on-line]. MPSV, 2015, [cit. 13.2.2015]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/upcr/kp/pha/pracovni_rehabilitace

Integrovaný portál MPSV. *Příspěvek na péči* [on-line]. MPSV, 2015, [cit. 6.2.2015]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/soc/ssl/prispevek>

Integrovaný portál MPSV. *Příspěvek na mobilitu* [on-line]. MPSV, 2015, [cit. 6.2.2015]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/soc/dzp/mobilita>

Integrovaný portál MPSV. *Průkaz osoby se zdravotním postižením* [on-line]. MPSV, 2015, [cit. 6.2.2015]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/soc/dzp/prukaz>

Integrovaný portál MPSV. *Příspěvek na zvláštní pomůcku* [on-line]. MPSV, [cit. 6.2.2015]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/soc/dzp/pomucka>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Neformální péče. Popelka v české sociální politice?* [on-line]. Praha, 2014, [cit. 2.2.2015]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/19670>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Strategie sociálního začleňování 2014 – 2020* [on-line]. MPSV, leden 2014, [cit. 1.2.2015]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/17082/strategie_soc_zaclenovani_2014-20.pdf

Národní rada osob se zdravotním postižením v ČR. *Standardní pravidla pro vyrovnávání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením pro období 2010 – 2014* [on-line]. Praha 2010, [cit. 1.2.2015]. Dostupné z: <http://www.nrzp.cz/component/content/article/25-informace/851-prehled-antidiskriminacni-legislativy.html>

Okamžik. *O nás* [on-line]. Okamžik - sdružení pro podporu nejen nevidomých, 2010, [cit. 9.2.2015]. Dostupné z: http://www.okamzik.cz/main/okamzik/O_nas/index.html

Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina, o.p.s. [on-line]. Dědina, o . p .s. 2010, [cit. 13.2.2015]. Dostupné z: <http://www.dedina.cz/>

Portál veřejné správy. *Příspěvek na zřízení chráněného pracovního místa a na částečnou úhradu provozních nákladů chráněného pracovního místa* [on-line]. Ministerstvo vnitra, 2015, [cit. 13.2.2015]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/portal/obcan/situace/224/229/6158.html>

Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR. *Kdo je zrakově postižený?* [on-line]. SONS ČR, 2002 - 2015, [cit. 9.2.2015]. Dostupné z: <http://www.sons.cz/kdojezp.php>

Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých. *Bílé hole - Kategorizace a názvosloví bílých holí* [on-line]. SONS ČR, 2002 - 2015, [cit. 9.2.2015]. Dostupné z: <http://www.sons.cz/docs/bilehole/01.php>

Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR. *Metodické centrum odstraňování bariér* [on-line]. SONS ČR, 2002 – 2015, [cit. 9.2.2015]. Dostupné z: <http://www.sons.cz/bariery/>

Středisko výcviku vodičích psů SONS ČR [on-line]. SONS ČR, 2014, [cit. 9.2.2015]. Dostupné z: <http://www.vodicipsi.cz/>

Tyflocentrum Brno [on-line]. Tyflocentrum Brno, o.p.s., 2002-13 [cit. 13.2.2015]. Dostupné z: <http://www.tyflocentrum.cz/sluzby.php>

Tyflokabinet České Budějovice. *Braillovo bodové písmo* [on-line]. Tyflokabinet České Budějovice, o.p.s. [cit. 9.2.2015]. Dostupné z: <http://www.tyflokabinet-cb.cz/brail.htm>

Tyfloservis. *Služby pro zrakově postižené* [on-line]. Tyfloservis, o.p.s., 2005-11, [cit. 13.2.2015]. Dostupné z: <http://www.tyfloservis.cz/sluzby-pro-zrakove-postizene.php>

Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v.v.i. *Internetová jazyková příručka* [on-line]. Jazyková poradna ÚJČ AV ČR, v.v.i. 2008-2015, [cit. 9.2.2015]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=hendikep&Hledej=Hledej>

Vládní výbor pro zdravotně postižené občany [on-line]. Vláda ČR, 2009-2014, [cit. 6.2.2015]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/vvzpo/uvod-vvzpo-17734/>

JINÉ ZDROJE:

MÁLKOVÁ, Marie, odborná poradkyně v oblasti odstraňování architektonických bariér. Pražská organizace vozíčkářů. Re: *Bezbariérová vyhláška* [elektronická pošta]. Message to: Alena Hosnedlová. 24. září 2014 [cit. 24. 9. 2014]. Osobní komunikace.

VACHULOVÁ, Jana, poradkyně rané péče. Raná péče Eda Praha. Rozhovor o podpoře rodiny při výchově zrakově postiženého dítěte. Praha 4. 12. 2014.

Seznam zkratek

DVC	Dílčí výzkumný cíl
HVC	Hlavní výzkumný cíl
I	Informant
kap.	Kapitola
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NASW	Mezinárodní asociace sociálních pracovníků
OSPOD	Orgán sociálně právní ochrany dětí
POSP	Prostorová orientace a samostatný pohyb
SONS	Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých v ČR
TO	Tazatelská otázka
TP	Těžce postižený
ÚP	Úřad práce ČR
VPN	Vysílačka pro nevidomé
WHO	Světová zdravotnická organizace
ZTP	Zvlášť těžce postižený
ZTP/P	Zvlášť těžce postižený s průvodcem

Seznam tabulek

Tabulka 1: Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek str. 36 - 37

Tabulka 2: Charakteristika výzkumného vzorku str. 39

Seznam příloh

- A) Záznam rozhovoru s informantem I1
- B) Záznam rozhovoru s informantem I2
- C) Záznam rozhovoru s informantem I3
- D) Záznam komunikace s informantem I3
- E) Záznam komunikace s informantem I5

Příloha A) Záznam rozhovoru s informantem II

<p>Jméno: ████████ . věk: 42 . vzdělání: VŠ Bc. sociálněprávní (lékař) / sociální služby (USA)</p>	<p>práce, podnikání, zaměstnání: <i>Archie, práce, podnikání</i> <i>- Archie, práce - informování, práce v rámci zdravotní služby (Asst.) a krátce v zdravotní službě (Asst.)</i> <i>(sociálněprávní práce - zdravotní, zdravotní, zdravotní, práce)</i> <i>Archie a Archie, doprava, zdravotní, zdravotní, zdravotní, práce</i> <i>- Archie, práce v rámci zdravotní služby, zdravotní služba</i> <i>- Archie, práce v rámci zdravotní služby, zdravotní služba</i> <i>- Archie, práce v rámci zdravotní služby, zdravotní služba</i></p>
<p>1. Využíváte (nebo využíval/a jste v minulosti) některou ze sociálních služeb dle zákona o sociální pomoci? Kterou a jak jste s nimi spokojen?</p>	<p>- D. 2. práce - práce v rámci zdravotní služby (Asst.) - práce v rámci zdravotní služby (Asst.) - práce v rámci zdravotní služby (Asst.) - práce v rámci zdravotní služby (Asst.) - práce v rámci zdravotní služby (Asst.)</p>
<p>2. Jste uživatelem dávek sociálního zabezpečení, sociálních dávek, dávek sociální pomoci a kterých? - invalidní důchod - dávky poskytnuté z důvodu mateřství a rodičovství - dávky hmotné nouze - příspěvky na zvláštní pomůcky - průkaz osoby se zdravotním postižením - příspěvek na mobilitu</p>	<p>- práce v rámci zdravotní služby (Asst.) - práce v rámci zdravotní služby (Asst.) - práce v rámci zdravotní služby (Asst.) - práce v rámci zdravotní služby (Asst.) - práce v rámci zdravotní služby (Asst.)</p>
<p>3. Pobíráte příspěvek na péči, ve kterém stupni a využíváte ho na nákup sociálních služeb? Považujete "filozofii" příspěvku na péči za správnou? Jak vám, jako osobě se zdravotním postižením, vyhovuje posuzování jednotlivých životních potřeb? Považujete jejich výčet za úplný?</p>	<p>- D. 2. práce (Asst.) - práce v rámci zdravotní služby (Asst.) - práce v rámci zdravotní služby (Asst.) - práce v rámci zdravotní služby (Asst.) - práce v rámci zdravotní služby (Asst.)</p>

<p>4. Jaké máte zkušenosti s pracovní rehabilitací, případně jinou formou podporovaného zaměstnávání? Považujete nabídku pracovních možností a systém zaměstnávání osob se zrakovým postižením za vyhovující? Co byste rád/a změnil/a?</p> <p>Ⓢ <i>neuvyplněno ani příčkou, ani bodem</i> <i>nechtěl psát, není to jeho záležitost</i> <i>řekl, že neví, jak to dělat</i></p>	<p><i>prac. rehabilit. = ne</i> <i>propr. souvztažením = ne</i> <i>propr. možností OOV - ale jednotlivci mají různé a různé</i> <i>organizace, které se zp. učí, někdy by se měly</i> <i>spolu s tím by organizace měly být lepší na podporu</i> <i>motivaci, podporu se jít o práci, které se může</i> <i>potřebují, podporu - ve věku jsou schopni dělat</i> <i>pro sebe, takže zaměstnavatelé je nepřijímají, zaměstnav.</i> Ⓢ</p>
<p>5. Zkusíte se vyjádřit k tomu, jaké máte zkušenosti z přístupu sociálních pracovníků? Bylo vám vždy z jejich strany poskytnuto sociální poradenství a adekvátní pomoc? Co byste si v oblasti sociální práce a přístupu sociálních pracovníků přál/a změnit?</p>	<p><i>žádné zkušenosti</i> <i>přijímá se organizace - zkušenosti s OOV =</i> <i>slabá zkušenost => pracovníci nemají dobře</i> <i>reputaci a nepobízejí na práci, protože</i></p>
<p>6. Považujete za významnou podporu rodiny a přátel? Jak dálece jejich podpory využíváte? Jakou podporu dostává nebo v minulosti dostávala Vaše rodina?</p> <p>Ⓢ <i>neuvyplněno ani příčkou, ani bodem</i> <i>řekl, že neví, jak to dělat</i></p>	<p><i>neuvyplněno ani příčkou, ani bodem</i> <i>při práci s tím je potřeba, ne je potřeba, ale</i> <i>(neuvyplněno ani příčkou, ani bodem)</i> <i>neuvyplněno ani příčkou, ani bodem</i> <i>neuvyplněno ani příčkou, ani bodem</i> <i>neuvyplněno ani příčkou, ani bodem</i></p>
<p>7. Co považujete za největší bariéru při překovávání Vašeho handicapu a zařazení do společnosti?</p>	<p><i>neuvyplněno ani příčkou, ani bodem</i> <i>neuvyplněno ani příčkou, ani bodem</i> <i>neuvyplněno ani příčkou, ani bodem</i> <i>neuvyplněno ani příčkou, ani bodem</i> <i>neuvyplněno ani příčkou, ani bodem</i></p>

<p>8. Co vám v životě naopak nejvíce pomáhá?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - milý s blízcí - neklidná atmosféra (u nás, ale), práce! - pomoc jiných lidí, učitelů, učitelů - učitelů učitelů - systém v práci, v práci (u nás, ale), práce! - práce a práci (u nás, ale), práce!
<p>9. Jak velkou roli hrají ve Vašem životě svépomocné skupiny? Jaké máte s nimi zkušenosti?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - učitelů, práce jiných učitelů, práce - při práci v práci, učitelů, práce - učitelů = učitelů, práce - učitelů, práce, učitelů, práce - učitelů, práce, učitelů, práce - učitelů, práce, učitelů, práce
<p>10. Jak velkou roli hrají ve Vašem životě volnočasové aktivity? Jaké máte s nimi zkušenosti?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - učitelů, práce, učitelů, práce - učitelů, práce, učitelů, práce - učitelů, práce, učitelů, práce - učitelů, práce, učitelů, práce - učitelů, práce, učitelů, práce - učitelů, práce, učitelů, práce
<p>11. Co byste rád/a v systému sociální práce (dávky, služby, vztahy, přístupy) vzhledem ke svým individuálním potřebám změnil/a?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - učitelů, práce, učitelů, práce - učitelů, práce, učitelů, práce - učitelů, práce, učitelů, práce - učitelů, práce, učitelů, práce - učitelů, práce, učitelů, práce - učitelů, práce, učitelů, práce

Příloha B) Záznam rozhovoru s informantem I2

<p>Jméno: <u>T. K.</u> věk: <u>45</u> vzdělání: <u>FF</u></p>	<p><u>zaměstnání: zdravotník, dříve podnikatel, nyní péče</u> <u>pedagogické služby (SONS Krušovice)</u> <u>rodinná údržbářka (samostatná živnost)</u> <u>tržba z podnikání - zahrádka, ale nyní ji nepěstuje</u> <u>byla přizpůsobena dle potřeb dítěte</u></p>
<p>1. Využíváte (nebo využíval/a jste v minulosti) některou ze sociálních služeb dle zákona o sociální pomoci? Kterou a jak jste s nimi spokojen?</p>	<p><u>1. 3. stupeň</u> <u>penze - na péči (2. stupeň)</u> <u>část příspěvku na péči - pouze 7 měsíců a 4 dny</u> <u>příspěvek na péči - 7 400 Kč</u> <u>penze - na péči - pouze 7 měsíců a 4 dny</u> <u>část příspěvku na péči - pouze 7 měsíců a 4 dny</u> <u>část příspěvku na péči - pouze 7 měsíců a 4 dny</u> <u>část příspěvku na péči - pouze 7 měsíců a 4 dny</u></p>
<p>2. Jste uživatelem dávek sociálního zabezpečení, sociálních dávek, dávek sociální pomoci a kterých? - invalidní důchod - dávky poskytnuté z důvodu mateřství a rodičovství - dávky hmotné nouze - příspěvky na zvláštní pomůcky - průkaz osoby se zdravotním postižením - příspěvek na mobilitu</p>	<p><u>1. 3. stupeň</u> <u>penze - na péči (2. stupeň)</u> <u>část příspěvku na péči - pouze 7 měsíců a 4 dny</u> <u>příspěvek na péči - 7 400 Kč</u> <u>penze - na péči - pouze 7 měsíců a 4 dny</u> <u>část příspěvku na péči - pouze 7 měsíců a 4 dny</u> <u>část příspěvku na péči - pouze 7 měsíců a 4 dny</u> <u>část příspěvku na péči - pouze 7 měsíců a 4 dny</u></p>
<p>3. Pobíráte příspěvek na péči, ve kterém stupni a využíváte ho na nákup sociálních služeb? Považujete "filozofii" příspěvku na péči za správnou? Jak vám, jako osobě se zdravotním postižením, vyhovuje posuzování jednotlivých životních potřeb? Považujete jejich výčet za úplný?</p>	<p><u>1. 3. stupeň</u> <u>část příspěvku na péči - pouze 7 měsíců a 4 dny</u> <u>příspěvek na péči - 7 400 Kč</u> <u>penze - na péči - pouze 7 měsíců a 4 dny</u> <u>část příspěvku na péči - pouze 7 měsíců a 4 dny</u> <u>část příspěvku na péči - pouze 7 měsíců a 4 dny</u> <u>část příspěvku na péči - pouze 7 měsíců a 4 dny</u></p>

<p>4. Jaké máte zkušenosti s pracovní rehabilitací, případně jinou formou podporovaného zaměstnávání? Považujete nabídku pracovních možností a systém zaměstnávání osob se zrakovým postižením za vyhovující? Co byste rád/a změnil/a?</p>	<p>- předmět učebnice ani podporované zaměstnávání nikdy neznala - byla při OSVČ - práci na obvodu v ústřední písařině. práce je poskytnuta nejela - pracovala v ústřední úřadu, ale v ústřední písařině - práce s osobami se zrakovým postižením - neznala ani žádné pracovní poskytnuté - byla písařkou v ústřední písařině, která v ústřední písařině - práce v ústřední písařině, ale práce v ústřední písařině (ústřední úřad v ústřední písařině), ale pracovní v ústřední písařině - práce v ústřední písařině v ústřední písařině</p>
<p>5. Zkuste se vyjádřit k tomu, jaké máte zkušenosti z přístupu sociálních pracovníků? Bylo vám vždy z jejich strany poskytnuto sociální poradenství a adekvátní pomoc? Co byste si v oblasti sociální práce a přístupu sociálních pracovníků přál/a změnit?</p>	<p>- práce s osobami se zrakovým postižením - práce s osobami se zrakovým postižením (předmět učebnice) - práce s osobami se zrakovým postižením (předmět učebnice) - práce s osobami se zrakovým postižením (předmět učebnice) - práce s osobami se zrakovým postižením (předmět učebnice)</p>
<p>6. Považujete za významnou podporu rodiny a přátel? Jak dálece jejich podpory využíváte? Jakou podporu dostává nebo v minulosti dostávala Vaše rodina?</p>	<p>- práce s osobami se zrakovým postižením - práce s osobami se zrakovým postižením (předmět učebnice) - práce s osobami se zrakovým postižením (předmět učebnice) - práce s osobami se zrakovým postižením (předmět učebnice) - práce s osobami se zrakovým postižením (předmět učebnice)</p>
<p>7. Co považujete za největší bariéru při překovávání Vašeho handicapu a zařazení do společnosti?</p>	<p>- práce s osobami se zrakovým postižením - práce s osobami se zrakovým postižením (předmět učebnice) - práce s osobami se zrakovým postižením (předmět učebnice) - práce s osobami se zrakovým postižením (předmět učebnice) - práce s osobami se zrakovým postižením (předmět učebnice)</p>

<p>8. Co vám v životě naopak nejvíce pomáhá?</p>	<p>- nejvíce mi pomáhá především osobně, přes osobní kontakt - jako skupině lidí, která je otevřená, která má - a má obavu a děti</p>
<p>9. Jak velkou roli hrají ve Vašem životě svépomocné skupiny? Jaké máte s nimi zkušenosti?</p>	<p>- svépomocné skupiny nem. M. nepomáhají skupinami - krademě</p>
<p>10. Jak velkou roli hrají ve Vašem životě volnočasové aktivity? Jaké máte s nimi zkušenosti?</p>	<p>- některé volné čas si mají děti - například v práci - tam je to lepší! - s tímto poměry domatei volnočasové a to je - velmi důležité</p>
<p>11. Co byste rád/a v systému sociální práce (dávky, služby, vztahy, přístupy) vzhledem ke svým individuálním potřebám změnil/a?</p>	<p>- změnit více pracovníků a to. pracovníků (pro - změnit početky, změnit početky) - mělo by být - změnit více, abychom si mohli dovolit - změnit přístup v komunikaci s klientem</p>

Příloha C) Záznam rozhovoru s informantem I3

<p>Jméno: [REDACTED] věk: 29 vzdělání: <i>Mgr. pedagogika</i> zaměstnání: <i>studium pedagogiky, učitel školy před kursem</i></p>	<p><i>aut = 101, 102, 103, 104, 105 (všechny) (všechny se vracely ke své) 101 = 101, 102 = 102, 103 = 103, 104 = 104, 105 = 105 - aut = 101, 102, 103, 104, 105 (všechny) (všechny se vracely ke své) - 101 = 101, 102 = 102, 103 = 103, 104 = 104, 105 = 105 - 101 = 101, 102 = 102, 103 = 103, 104 = 104, 105 = 105 - 101 = 101, 102 = 102, 103 = 103, 104 = 104, 105 = 105</i></p>
<p>1. Využíváte (nebo využíval/a jste v minulosti) některou ze sociálních služeb dle zákona o sociální pomoci? Kterou a jak jste s ní spokojen?</p>	<p><i>- 103. stupně + nástupců dětí - příspěvk. na údržbu, příspěvk. ZTP/P - příspěvk. na zvláštní pomůcky (stav, protože s tím spolupracuji - poskytnou rovněž jak dítěte, právě sledují služby - příspěvk. na údržbu (stav, protože s tím spolupracuji - poskytnou rovněž jak dítěte, právě sledují služby - příspěvk. na zvláštní pomůcky (stav, protože s tím spolupracuji - poskytnou rovněž jak dítěte, právě sledují služby - příspěvk. na zvláštní pomůcky (stav, protože s tím spolupracuji - poskytnou rovněž jak dítěte, právě sledují služby</i></p>
<p>2. Jste uživatelem dávek sociálního zabezpečení, sociálních dávek, dávek sociální pomoci a kterých? - invalidní důchod - dávky poskytované z důvodu mateřství a rodičovství - dávky hmotné nouze - příspěvky na zvláštní pomůcky - průkaz osoby se zdravotním postižením - příspěvek na mobilitu</p>	<p><i>- aut, 2. stupně - příspěvk. na údržbu (stav, protože s tím spolupracuji - poskytnou rovněž jak dítěte, právě sledují služby - příspěvk. na údržbu (stav, protože s tím spolupracuji - poskytnou rovněž jak dítěte, právě sledují služby - příspěvk. na údržbu (stav, protože s tím spolupracuji - poskytnou rovněž jak dítěte, právě sledují služby - příspěvk. na údržbu (stav, protože s tím spolupracuji - poskytnou rovněž jak dítěte, právě sledují služby</i></p>
<p>3. Pobíráte příspěvek na péči, ve kterém stupni a využíváte ho na nákup sociálních služeb? Považujete "filozofii" příspěvku na péči za správnou? Jak vám, jako osobě se zdravotním postižením, vyhovuje posuzování jednotlivých životních potřeb? Považujete jejich výčet za úplný?</p>	<p><i>- příspěvk. na údržbu (stav, protože s tím spolupracuji - poskytnou rovněž jak dítěte, právě sledují služby - příspěvk. na údržbu (stav, protože s tím spolupracuji - poskytnou rovněž jak dítěte, právě sledují služby - příspěvk. na údržbu (stav, protože s tím spolupracuji - poskytnou rovněž jak dítěte, právě sledují služby - příspěvk. na údržbu (stav, protože s tím spolupracuji - poskytnou rovněž jak dítěte, právě sledují služby</i></p>

<p>4. Jaké máte zkušenosti s pracovní rehabilitací, případně jinou formou podporovaného zaměstnávání? Považujete nabídku pracovních možností a systém zaměstnávání osob se zrakovým postižením za vyhovující? Co byste rád/a změnil/a?</p>	<p>- pracovní rehabilit. ani podpor. zaměstnávání, ale přešla jsem na službu - jako dobrovolnice pro tce. nyní se snažím být "rehabilitační" - z Prahy mě přeloží do Brna, aby mě neopustili, seznámí mě s lidmi, kteří mají podobné problémy, a já jim pomůžu - práci v oboru je zaměstnávání lidí s postižením, protože oni jsou lidé, kteří mají zájem o práci, a já jim pomůžu najít práci, která jim vyhovuje - abychom mohli poskytnout práci lidem s postižením, kteří mají zájem o práci, a já jim pomůžu najít práci, která jim vyhovuje</p>
<p>5. Zkusíte se vyjádřit k tomu, jaké máte zkušenosti z přístupu sociálních pracovníků? Bylo vám vždy z jejich strany poskytnuto sociální poradenství a adekvátní pomoc? Co byste si v oblasti sociální práce a přístupu sociálních pracovníků přál/a změnit?</p>	<p>- se mi to líbí, protože jsem v kontaktu s lidmi, kteří mají zájem o práci, a já jim pomůžu najít práci, která jim vyhovuje - nepomohlo mi to, protože jsem v kontaktu s lidmi, kteří mají zájem o práci, a já jim pomůžu najít práci, která jim vyhovuje - ani jsem nepomohla, protože jsem v kontaktu s lidmi, kteří mají zájem o práci, a já jim pomůžu najít práci, která jim vyhovuje - je to pro mě těžké, protože jsem v kontaktu s lidmi, kteří mají zájem o práci, a já jim pomůžu najít práci, která jim vyhovuje</p>
<p>6. Považujete za významnou podporu rodiny a přátel? Jak dalece jejich podpory využíváte? Jakou podporu dostává nebo v minulosti dostávala Vaše rodina?</p>	<p>- rodina je pro mě velmi důležitá, protože jsem v kontaktu s lidmi, kteří mají zájem o práci, a já jim pomůžu najít práci, která jim vyhovuje - dříve jsem byla v kontaktu s lidmi, kteří mají zájem o práci, a já jim pomůžu najít práci, která jim vyhovuje - dříve jsem byla v kontaktu s lidmi, kteří mají zájem o práci, a já jim pomůžu najít práci, která jim vyhovuje - dříve jsem byla v kontaktu s lidmi, kteří mají zájem o práci, a já jim pomůžu najít práci, která jim vyhovuje</p>
<p>7. Co považujete za největší bariéru při překonávání Vašeho handicapu a zařazení do společnosti?</p>	<p>- největší bariérou je to, že jsem v kontaktu s lidmi, kteří mají zájem o práci, a já jim pomůžu najít práci, která jim vyhovuje - největší bariérou je to, že jsem v kontaktu s lidmi, kteří mají zájem o práci, a já jim pomůžu najít práci, která jim vyhovuje - největší bariérou je to, že jsem v kontaktu s lidmi, kteří mají zájem o práci, a já jim pomůžu najít práci, která jim vyhovuje - největší bariérou je to, že jsem v kontaktu s lidmi, kteří mají zájem o práci, a já jim pomůžu najít práci, která jim vyhovuje</p>

<p>8. Co vám v životě naopak nejvíce pomáhá?</p>	<p>- ani to si jsem neuvědomil, se to stane, se se mi stane - když to má být - se mi stane, když je představa, že bych měl být - to má být, když se stane, se se mi stane - když se stane, se se mi stane</p>
<p>9. Jak velkou roli hrají ve Vašem životě svépomocné skupiny? Jaké máte s nimi zkušenosti?</p>	<p>- když se stane, se se mi stane (= fakt), se se mi stane - když se stane, se se mi stane, když se stane - když se stane, se se mi stane, když se stane - když se stane, se se mi stane, když se stane - když se stane, se se mi stane, když se stane</p>
<p>10. Jak velkou roli hrají ve Vašem životě volnočasové aktivity? Jaké máte s nimi zkušenosti?</p>	<p>- když se stane, se se mi stane, když se stane - když se stane, se se mi stane, když se stane - když se stane, se se mi stane, když se stane - když se stane, se se mi stane, když se stane</p>
<p>11. Co byste rád/a v systému sociální práce (dávky, služby, vztahy, přístupy) vzhledem ke svým individuálním potřebám změnil/a?</p>	<p>- když se stane, se se mi stane, když se stane - když se stane, se se mi stane, když se stane - když se stane, se se mi stane, když se stane - když se stane, se se mi stane, když se stane</p>

Příloha D) Záznam komunikace s informantem I3

The screenshot shows an email client interface with the following elements:

- Browser tabs:** "Doručené - Seznam Email", "Jak na malování v excelu n...", and a plus sign for more tabs.
- Address bar:** "https://email.seznam.cz/#inbox/20245" with a search icon and "Hledat".
- Page header:** "Nejnavštěvovanější Jak začít".
- Left sidebar:** "EMAIL SEZNAM.CZ", "Nová zpráva", "Doručené" (highlighted), "Odeslané", "Rozepsané", "Hromadné", "Archiv", "Spam", "Koš", "Označené" (with a star), "SLOŽKY", "ŠTÍTKY" (with "Cervená", "Modrá", "Zelená" tags), and "Kontakty".
- Search bar:** "Hledej ve zprávách..." with a search icon and "A [redacted] Odhlásit se".
- Toolbar:** "Přesunout", "Označit", "Spam", "Smazat", "Odpovědět", "Odpovědět všem", "Přeposlat".
- Email header:** "22. 2. 2015, 23:13:41", "Komu: Al[redacted]", and a star icon.
- Email body:**
 - Greeting: "Dobrý den, mně to přijde v podstatě správně."
 - Text: "finanční nadhodnocenost, administrativně zdlouhavý proces, případná omezení ve výběru): "Když si pořídím počítač od specializované firmy, bude jeho cena 130 000 Kč a já zaplatím 20 000. Když si pořídím počítač sám podle svých potřeb, bez podstupování podávání jakékoli žádosti, dodám si do něj vlastními silami svůj software, zaplatím taky 25 000. Tak proč bych to dělal?"
 - Text: "Já osobně to vnímám přesně takhle.. Ale z obecného pohledu si s vámi dovolím trochu polemizovat. Zdaleka ne každý má na to aby si počítač plnohodnotně nainstaloval a plně využil jeho potenciál. Krom toho software zdarma nemusí vždy dosahovat kvalit placeného odečítače obrazovky. Rovněž obvykle, jde-li o takto drahou pomůcku, uživatel dostane rozhodně kvalitnější stroj než jaký by sehnal za 20000. Nicméně obecně je spoluúčast dost sporným řešením. Na druhou stranu to chápu jako jakýsi filtr na ty uživatele, kteří si pořídí pomůcku čistě proto, že na ni mají nárok a není jich zrovna málo. Jako problém bych vnímal hlavně zmíněnou nadhodnocenost. Pokud by specializované firmy přistoupili na víceméně podobné ceny tohoto software jako v zahraničí, mohla by cena pomůcky dramaticky klesnout a její pořízení by se i se spoluúčastí vyplatilo. Ale i přes tyto nešvary vidím hlavní výhodu ve speciální firmě v tom, že pokud dělají svou práci dobře, dodají vám již stroj, který je připraven k použití a v ideálním případě poskytnou i případné zaškolení. Tak nevím jestli jsem vám pomohl. O polemiku tu asi úplně nešlo. 😊"
 - Text: "Zdraví [redacted]"
- Footer:** "Dne 22.2.2015 v 22:42 Alena Hosnedlová naapsal(a):"

Příloha E) Záznam komunikace s informantem I5

The screenshot shows a web browser window with the URL <https://email.seznam.cz/#inbox/20846>. The browser tabs include "Doručené – Seznam Email" and "Jak na malování v excelu n...". The email client interface features a search bar at the top with the text "Hledej ve zprávách...". On the left side, there is a navigation menu with the "EMAIL SEZNAM.CZ" logo and several categories: "Nová zpráva", "Doručené" (highlighted), "Odeslané", "Rozepsané", "Hromadné", "Archiv", "Spam", "Koš", "Označené" (marked with a star), "SLOŽKY" (folders), "ŠTÍTKY" (tags) including "Červená", "Modrá", and "Zelená", and "Kontakty". The main content area displays an email with the following text:

Přesunout - Označit - Spam - Smazat - Odpovědět - Odpovědět všem - Přeposlat

ji [redacted] ež
o [redacted] je
informanti na "informaci". 😊

K tomu volnému času by se toho dalo říct dost. Zkus tohle třeba nějak navázat za to, že nemám obecně moc rád organizované činnosti. Hodně času samozřejmě trávím s přáteli, ale jinak se spíš snažím mít takové koníčky, které mi samy nenásilně pomáhají v dalším seberozvoji a vzdělávání, případně při práci. Před pár lety jsem začal programovat počítačové audiohry pro nevidomé (poznámka pod čarou: hry bez vizuální složky, ovládané pouze z klávesnice, založené výhradně na ozvučení), zatím zdarma, později bych si chtěl založit vlastní firmu a prodávat je přes internet. Takových her je zatím dost málo, u nás i v zahraničí. S tím bude souviset snaha oslovovat různé nadace, mainstreamové i ty zaměřené na nás, s žádostmi o granty atd. A když člověk cokoli programuje, musí programátorské znalosti pořád rozvíjet, to znamená účast v různých online diskuzních fórech, opět spíš mainstreamových než těch určených přímo nám, učit se metody, jak se vytvářejí webové stránky, kvůli prezentaci, a spousta dalšího. Takže už mi kromě studia na moc dalších činností čas nezbyvá. Hodně rád čtu, ale zase spíš na počítači, v Brailu se z beletrie i odborné literatury v poslední době tiskne jen zlomek z toho, o co se člověk zajímá nebo co si přečíst potřebuje. Nic mi ovšem nebrání číst z počítače pomocí brailského řádku, bez hlasového výstupu. Třeba na čtení cizojazyčných textů, technické literatury a manuálů nebo zdrojových kódů programů je řádek skutečně neocenitelný.